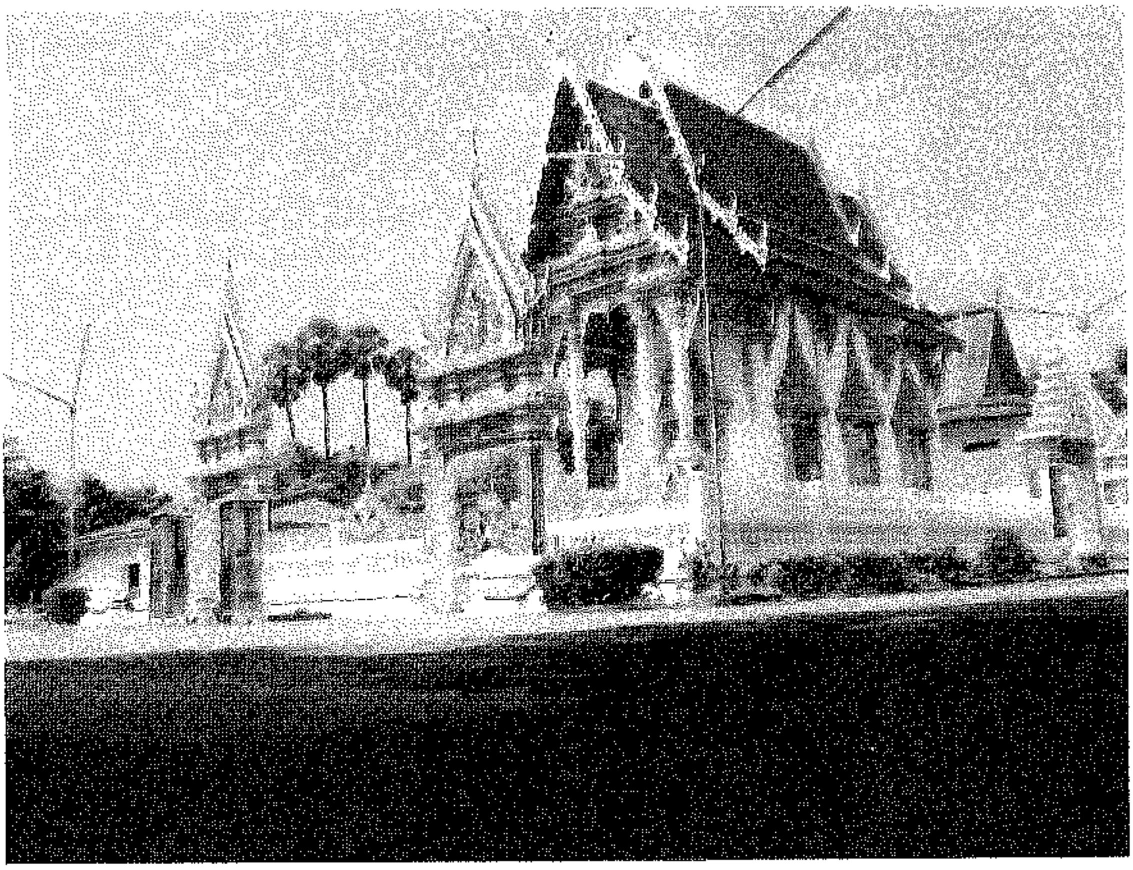
เล่าเรื่องตำบลอุ่มเม้า

จัดทำโดย สำนักงานเทศบาลตำบลอุ่มเม้า

อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ความเป็นมา

หนังสือเล่าเรื่องที่มาของตำบลอุ่มเม้าเล่มนี้ เกิดจากการรวบรวมถ้อยคำของผู้อาวุโสในท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลที่ล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้บอกเล่าถึงอดีตที่มีความรุ่งเรือง คำบอกเล่าได้นำมาบันทึกรวบรวมไว้เป็นตัวอักษรในเล่มนี้ เพื่อให้เป็นหนังสืออ่านประกอบด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของเยาวชน บุคคลทั่วไป และผู้ที่สนใจ ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลอุ่มเม้า ด้านสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลอุ่มเม้า บุคคลสำคัญที่มีคุณูปการต่อท้องถิ่น

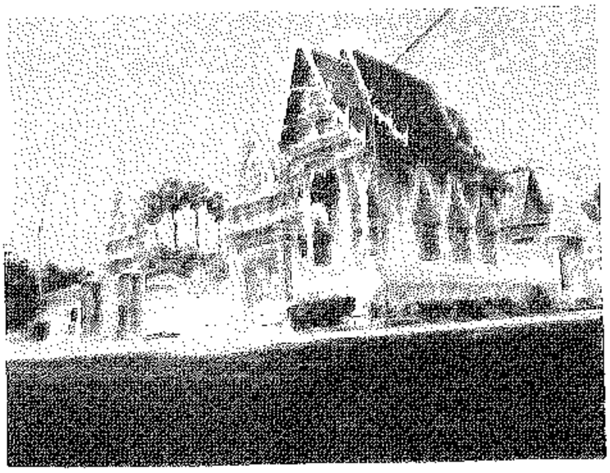
ขอบคุณผู้อาวุโสทุกท่านที่อุทิศเวลา เอื้อเฟื้อ เอกสาร อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้เป็นประวัติศาสตร์ของตำบลอุ่มเม้า เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเกิดประโยชน์ ต่อผู้อ่านสมตามเจตนารมณ์ของผู้จัดทำ

คณะผู้จัดทำขอขอบพระคุณคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลอุ่มเม้า ตลอดจนพนักงานเทศบาลตำบลอุ่มเม้าทุกท่าน ที่ได้มีส่วนร่วมให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คณะรวบรวมข้อมูล

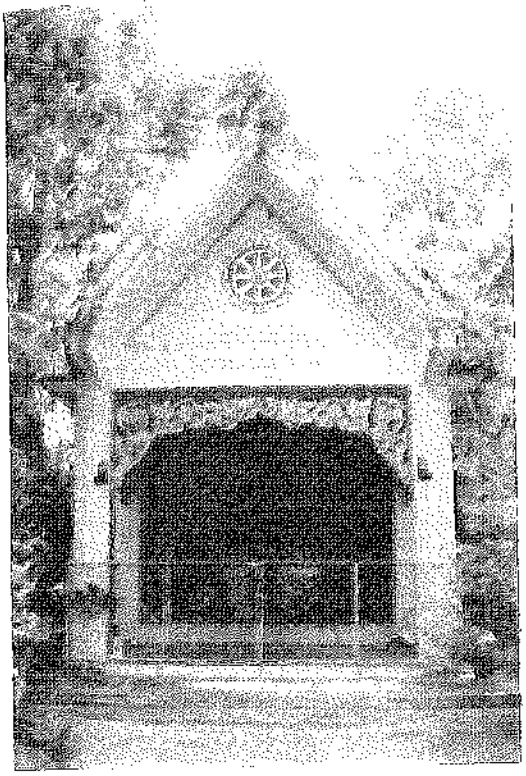
1. นางบุญถม อุระภา
2. นายวรากรณ์ อุระภา
3. นางวรากร อุระภา
4. นางสาวพิชญาภรณ์ วุฒิงาม
5. นางสาวพัชรินทร์ แสนพินิจ

แรกเริ่มเดิมที *บ้านอุ่มเม้า* เป็นป่ายางและมีต้นมะเม่าจึงเป็นที่มาของคำว่าหนองยาง คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าต่อๆ กันมาว่า ในสมัยนั้นมีชาวจังหวัดชัยภูมิได้เดินทางมาคล้องช้างที่ภูพาน ซึ่งปัจจุบันเป็นพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ได้หยุดพักระหว่างทางและสร้างที่พักขึ้นเพื่อประกอบอาหาร และพักผ่อนก่อนที่จะเดินทางต่อ หลังจากคล้องช้างกลับมาแล้วขากลับก็ได้มาหยุดพักที่เดิมอีก ก่อนเดินทางกลับจังหวัดชัยภูมิ พอกลับถึงชัยภูมิก็ได้เล่าให้ พี่ ป้า น้า อา ฟังว่าเจอสถานที่แห่งหนึ่งมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและทำการเกษตรต่างๆ จึงได้ชักชวนกันเดินทางจากชัยภูมิมาตั้งรกรากขึ้นในที่แห่งนี้ ต่อมาก็ได้มีผู้คนทยอยเข้ามาสร้างที่พักอาศัยจัดสรรที่ทำมาหากินโดยได้แยกออกมาจากบ้านขี้เหล็กเป็นส่วนใหญ่ บ้านอุ่มเม้าเลยขยายวงกว้างในการก่อสร้างบ้านเรือนมากขึ้น ในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2514 ได้มีไฟฟ้าเข้ามาเป็นครั้งแรกโดยการนำของพระครูธวัชชัยคุณ นายเหรียญ อุทุมภา และนายเขียน โพธิวงศ์ และได้ขยายไปยังหมู่บ้านต่างๆ จวบเท่าทุกวันนี้

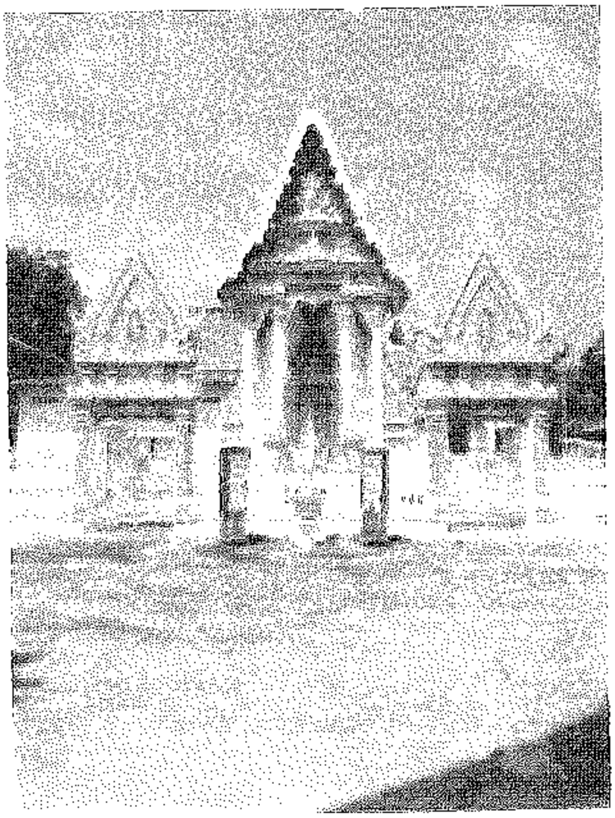
บ้านอุ่มเม้า ตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2315 เดิมมีผู้อพยพมาจากบ้านเหล่า บ้านเปลือย เหตุที่ได้ชื่อว่า บ้านอุ่มเม้า เนื่องจากมีต้นมะเม่าใหญ่ ต่อมาทางราชการมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการยกระดับหมู่บ้านขึ้นเป็นตำบล ขึ้นกับอำเภอเซงบาดาล จังหวัดร้อยเอ็ด ในสมัยนั้นเป็นหมู่ที่ 12 และเปลี่ยนเป็นหมู่ที่ 1 ในปัจจุบัน เนื่องจากตำบลอุ่มเม้าได้แยกการปกครองระดับตำบลออกไป คือ ตำบลไพศาล ดังนั้นตำบลอุ่มเม้า จึงเหลือเขตการปกครอง 15 หมู่บ้าน บ้านอุ่มเม้าจึงได้เป็นหมู่บ้านอันดับแรกของตำบลมาเท่าทุกวันนี้ มีนายพูลทรัพย์ อุทุมภา เป็นกำนันคนปัจจุบัน

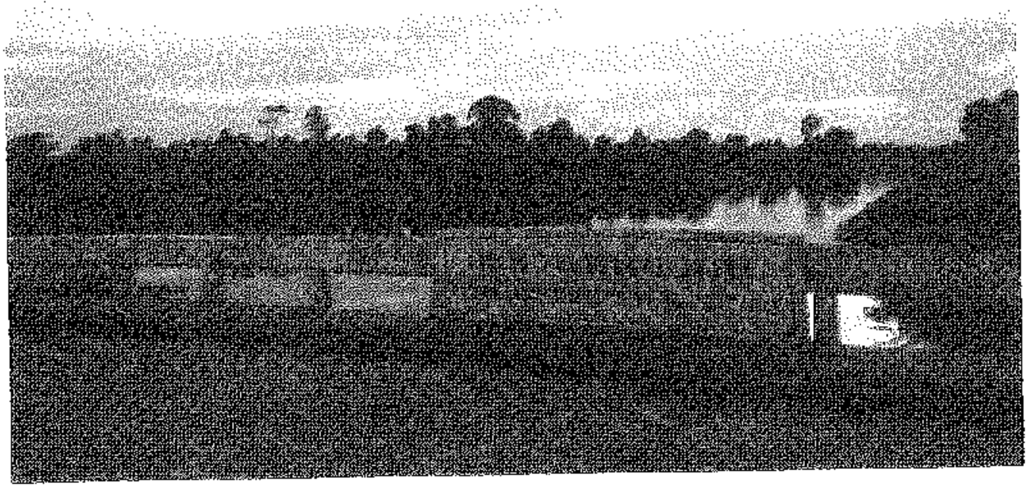
หลวงพ่อโกศลโพธิคุณ

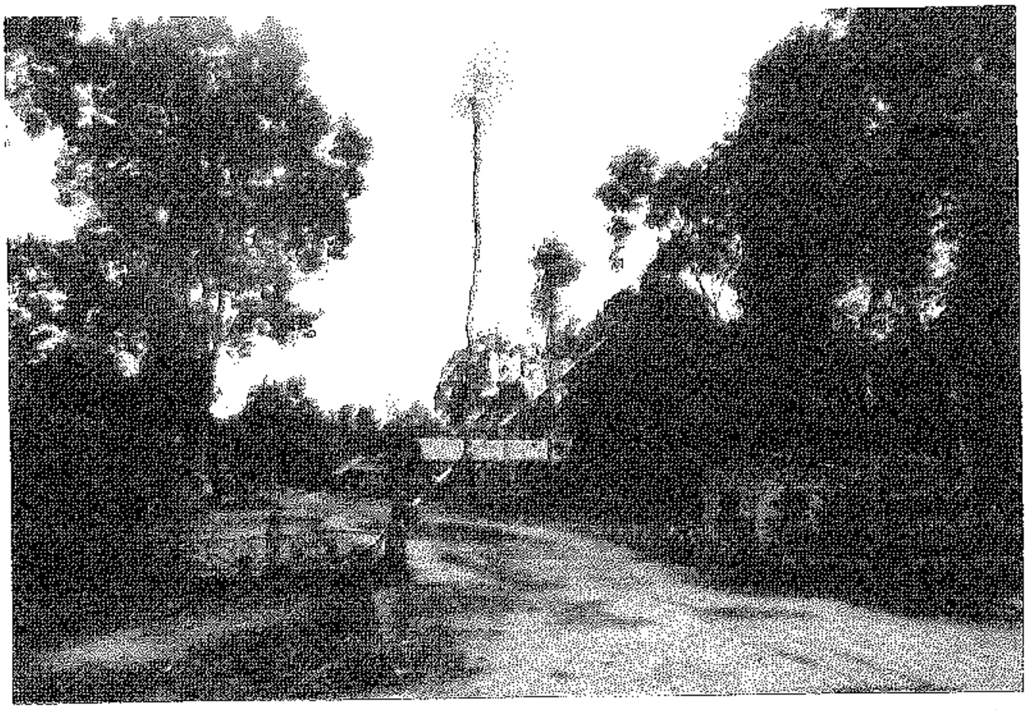
เดิมทีบ้านอุ่มเม้ามีวัดขนาดเล็กไม่สมบูรณ์แบบ ต่อมาได้มีนายร้อยตำรวจท่านหนึ่งชื่อโกศล ได้มาปรับปรุงบูรณะ ขยายพื้นที่และสร้างกุฎิ วิหาร หอระฆัง ให้เหมาะแก่พระภิกษุสามเณร รวมทั้งญาติโยม ชาวบ้านจึงตั้งชื่อวัดว่า วัดโกศลรังสฤษฎ์ ต่อมาคุณพ่อหลา ณรงค์ชัย มีศักดิ์เป็นพี่เขยของคุณพ่อโกศล ได้สร้างพระ - พุทธรูปขึ้น เป็นพระประธานที่ทำจากปูน ปัจจัยในการสร้างสมัยนั้นเป็นเงิน 17 บาท ชาวบ้านจึงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า หลวงพ่อโกศลโพธิ-คุณ เป็นที่สักการบูชา เป็นขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านอุ่มเม้าสืบมา หลังจากนั้นในสมัยพระครูธวัชชัยคุณ ท่านได้นำหลวงพ่อใหญ่โกศลมาประดิษฐ์ไว้ใต้ต้นโพธิ์จนถึงปัจจุบัน หลวงพ่อใหญ่โกศลนับอายุแล้วน่าจะประมาณ 164 ปี

บ้านอุ่มเม้า กล่าวได้ว่าเป็นหมู่บ้านใหญ่ในระดับต้นๆ ของอำเภอธวัชบุรี เพราะมี 4 หมู่บ้านรวมกัน ได้แก่ บ้านอุ่มเม้า (หมู่ที่ 1) บ้านใต้ (หมู่ที่ 2) บ้านอุ่มเม้า (หมู่ที่ 14) และบ้านยางฮะ (หมู่ที่ 9) ทั้ง 4 หมู่บ้านจึงมีอัตลักษณ์เหมือนกัน คือ โรงเรียนและวัด มีวัฒนธรรมประเพณีเหมือนกัน คือ บุญบั้งไฟ (ในเดือนหก) ตามแบบ ฮีต 12 คอง 14 และมีการจัดงานบุญประเพณีต่างๆ ร่วมกันเสมอมา

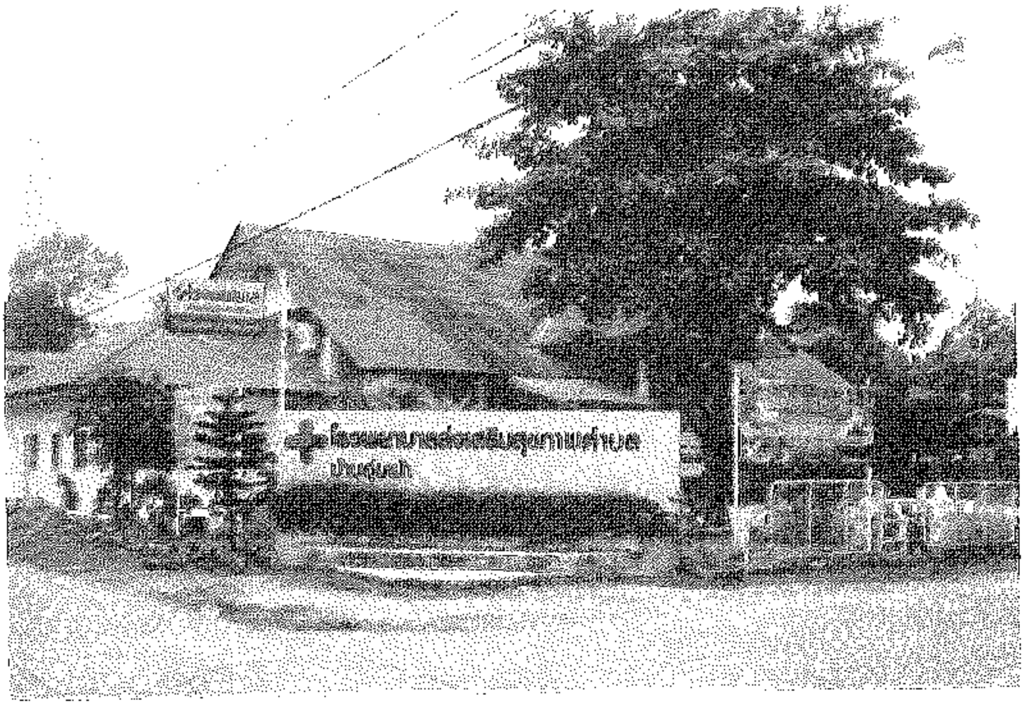
หนองมน เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่กินพื้นที่หลายร้อยไร่ ทิศตะวันออกยาวไปถึงบ้านเก่าน้อย ระยะทาง 2 กิโลเมตร ทิศตะวันตกยาวไปถึงเขตตำบลนิเวศน์ ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ตามตำนานที่กล่าวถึงหนองมนมีอยู่ว่า ในสมัยก่อนหนองมนเป็นหนองน้ำที่ทั้งคนทั้งสัตว์ได้ใช้สอยร่วมกัน มีป่าไม้ปกคลุมอย่างแน่นหนา หนองมนมีต้นไม้ใหญ่อยู่หลายต้น แต่มีอยู่ต้นหนึ่งที่ใหญ่ที่สุด ได้มีชีประขาวมีวิชาอาคมได้มาลงคาถา ลงนะให้แก่ข้าราชการในสมัยนั้น คาถาที่ลง คือ ฟัน แทง และยิงไม่เข้า ข้าราชการที่ได้รับอนุญาตได้แก่ ตำรวจ ทหาร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อใช้ในราชการ จึงเป็นที่มาของคำว่าหนองที่มีมนตรา มีคาถาอาคม จึงได้ชื่อว่าหนองมนตั้งแต่บัดนั้นมา

สวนป่าดงขี้เหล็ก (ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์ป่า) นับเป็นทรัพยากรที่สำคัญแห่งหนึ่งในตำบลซึ่งเป็นป่าดิบชื้นมีพื้นที่หลายพันไร่ยาวขนานไปกับหนองมน ยาวเป็นระยะทางหลายกิโลเมตรจนถึงบ้านเก่าน้อย ชาวบ้านหลายหมู่บ้านได้อาศัยผืนป่าแห่งนี้ดำรงชีวิตมาตั้งแต่โบราณ อยู่ในพื้นที่บ้านหนองหญ้าหวาย บ้านขี้เหล็กเขียวไพรวัลย์ บ้านนาคำ บ้านคำเจริญ และหมู่บ้านใกล้เคียงคือ บ้านเก่าน้อย ชาวบ้านได้อาศัยเก็บของป่า เก็บเห็ด เก็บฟืน และผลไม้ป่านานาชนิด เพื่อนำมากิน บ้างก็นำไปขาย ต่อมาทางการได้จัดตั้งศูนย์สัตว์ป่าหายากในพื้นที่ดงขี้เหล็ก ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์ เพื่อที่จะกระจายไปสู่สวนสัตว์ต่างๆ ในประเทศ นับว่าตำบลอุ่มเม้ายังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์อยู่มาก

ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เดิมทีเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านอุ่มเม้า เปิดการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อมาได้เกิดน้ำท่วมขึ้นในปี พ.ศ. 2521 จึงได้ย้ายมาก่อตั้งเป็นโรงเรียนขึ้นใหม่ อยู่หน้าหมู่บ้านอุ่มเม้า เปิดสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จนถึงปัจจุบัน ต่อมา ผอ.สุริยะศักดิ์ อุทุมภา ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านนิเวศน์ ซึ่งเป็นคนบ้านอุ่มเม้าโดยกำเนิด ได้ทำหนังสือขอใช้พื้นที่สาธารณะโรงเรียนบ้านอุ่มเม้าเก่า ก่อตั้งเป็นศูนย์การศึกษาพิเศษขึ้น นับว่าตำบลอุ่มเม้าเป็นแหล่งชุมชนที่กำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านอุ่มเม้า ในสมัยก่อนความเจริญก้าวหน้าทางด้านสาธารณะสุขยังมีไม่เพียงพอ ชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้อาศัยยาสมุนไพรหรือชาวบ้านเรียกกันติดปากว่ายาฝน โดยได้นำเอาเปลือกหอย รากไม้ และกระดูกสัตว์ มาถู บด ฝนแล้วละลายน้ำให้คนไข้ดื่มเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยให้ทุเลาลง ส่วนการทำคลอดต้องอาศัยผู้ชำนาญการในสมัยโบราณเรียกว่าหมอตำแย หมอตำแยที่ขึ้นชื่อในสมัยก่อนของบ้านอุ่มเม้าคือ นายใส และยายตูบ พลหาร ต่อมา พ.ศ. 2516 หลังจากมีไฟฟ้าเข้ามา ได้มีการก่อตั้งสถานีอนามัยขึ้นเป็นแห่งแรกในเขตตำบลอุ่มเม้า ส่วนตำบลใกล้เคียงยังไม่มีอนามัยหลายตำบลหลายหมู่บ้านจึงมาใช้บริการที่สถานีอนามัยบ้านอุ่มเม้า ในสมัยนั้นชื่อสถานีอนามัยชั้นสอง มีหมอประจำสถานี 2 คน คือ คุณหมออภิชาต เวียงสงค์ และคุณหมออาภรณ์ ศรีปัตถา ปัจจุบันถูกยกระดับเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านอุ่มเม้า

พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังของตำบลอุ่มเม้า

หลวงปู่พระครูธวัชชัยคุณ (บุญสาร ฅมฺภีโร "สุทธิประภา")

อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอธวัชบุรี วัดโกศลรังสฤษฏิ์

ชาติภูมิ หลวงปู่พระครูธวัชชัยคุณ มีนามเดิมว่า บุญสาร นามสกุล สุทธิประภา เกิดที่บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันจันทร์ เดือน 11 ขึ้น 6 ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ 2 ตุลาคม พุทธศักราช 2459 บิดาชื่อ นายโคตร์ สุทธิประภา มารดาชื่อ นางทองศรี สุทธิประภา มีพี่น้อง 9 คน หลวงปู่เป็นบุตรคนสุดท้อง (คนที่ 9)

เมื่อเกิดได้ 3 วัน ญาติผู้ใหญ่คือ นายพรหมมา นางกอง สุทธิประภา รับไปอุปการะเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม เมื่ออายุได้ 10 ปี ได้รับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนประชาบาล วัดบ้านท่าม่วง จนจบ เมื่อออกจากโรงเรียนก็ได้ออกมาช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นต้นมา เมื่ออายุครบ 20 ปี บิดามารดา ได้นำไปบรรพชาอุปสมบทที่วัดบ้านท่าม่วง และได้รับฉายาว่า “คมฺภีโร”

การศึกษาด้านพระปริยัติธรรม

พ.ศ. 2482 สอบได้นักธรรมชั้นตรีในสนามหลวง สำนักเรียนวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2484 สอบได้นักธรรมชั้นโทในสนามหลวง สำนักเรียนวัดท่าม่วง

พ.ศ. 2487 สอบได้นักธรรมชั้นเอกในสนามหลวง สำนักเรียนวัดไพบูลย์ ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี

สมณศักดิ์

พ.ศ. 2488 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระใบฎีกาในฐานะอนุกรมของเจ้าคณะอำเภอธวัชบุรี

พ.ศ. 2490 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระปลัด ในฐานานุกรมของเจ้าคณะอำเภอ

พ.ศ. 2498 ได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท ที่พระครูธวัชชัยคุณ

พ.ศ. 2502 ได้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. 2510 ได้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ ในราชทินนามเดิม

ตำแหน่งและหน้าที่การงาน ทางการคณะสงฆ์

พ.ศ. 2483 ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำสำนักเรียน วัดบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ

พ.ศ. 2483 ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2491 ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสงฆ์อำเภอธวัชบุรี ในตำแหน่งองค์การศึกษาอำเภอ

พ.ศ. 2494 ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจข้อสอบประโยคนักธรรมสนามหลวง

พ.ศ. 2495 ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเธอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2496 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัฌาย์ในเขตปกครองอำเภอธวัชบุรี

พ.ศ. 2515 เข้ารับการศึกษาจนจบหลักสูตรของโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

หลวงปู่ได้ปฏิบัติศาสนกิจ ตามที่ทางคณะสงฆ์ได้มอบหมายให้บริหารกิจการพระศาสนาการคณะสงฆ์การปกครองในเขตรับผิดชอบของท่านมาโดยลำดับ จนถึงปี พ.ศ. 2542 ประกอบกับอายุเข้าสู่วัยชราได้ 7 นักษัตร อายุ 84 ปี พรรษา 64 เป็นวัยที่สมควรแก่การพักผ่อน เพื่อมุ่งปฏิบัติธรรม

วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 โดยมติมหาเถระสมาคม อาศัยอำนาจตามความในข้อ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการออกตามความเหมาะสม จึงแต่งตั้งให้หลวงปู่ พระครูธวัชชัยคุณ (บุญสาร คมฺภีโร) เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอธวัชบุรี ตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 เป็นต้นไป

เมื่อหลวงปู่เข้าดำรงตำแหน่งหน้าที่บริหารงานการคณะสงฆ์แล้วก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีมาโดยตลอด จนได้รับยกย่องในทางคณะสงฆ์ชั้นผู้ปกครองดังเป็นที่ประจักษ์แก่บรรดาศิษยานุศิษย์ และสาธุชนทั่วไป

โดยปกติหลวงปู่เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง แต่มาช่วงงานทำบุญอายุของท่าน คือวันที่ 2 ตุลาคม 2544 ท่านต้อนรับแขก ขาดการพักผ่อน ประกอบกับงานติดต่อกันหลายวัน พักผ่อนน้อย ฉันน้อย จึงทำให้สุขภาพไม่แข็งแรงอ่อนเพลียถึงกับให้น้ำเกลือหลายครั้ง เช้าวันที่ 13 ตุลาคม 2544 หลังจากฉันภัตราหารเช้าแล้วก็รับแขกตามปกติบนเตียงที่ท่านนั่งเป็นประจำ ท่านลุกขึ้นเพื่อรับของจากศิษย์จะด้วยเหตุผลใดก็ยากที่จะเดากันได้ ท่านล้มหงายหลังศีรษะฟาดพื้นสลบไปตรงที่ท่านนั่งรับแขกนั่นเอง บรรดาพระเณร ญาติโยมได้รีบนำท่านส่งโรงพยาบาล คุณหมอได้ช่วยเหลือจนสุดความสามารถ สมองได้รับความบอบช้ำมาก เส้นเลือดในสมองแตก หมอต้องผ่าตัดเจาะสมองเพื่อดูดเลือดออก แต่อาการไม่ดีขึ้น

เมื่อเวลา 00.04 น. หลวงปู่ก็ได้ละสังขารมรณภาพลงอย่างสงบ ท่ามกลางความเศร้าโศกเสียใจและอาลัยของบรรดาศิษย์ ญาติมิตรเป็นอย่างยิ่ง รวมอายุได้ 85 ปี 22 วัน 65 พรรษา

บุคคลที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ตำบลอุ่มเม้า

นายจำปา หรือ นพรัตน์ วิไลศิลป์ เกิดเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2510 บิดาชื่อนายพรหมมา วิไลศิลป์ มารดาชื่อนางหนูไพร วิไลศิลป์ นายนพรัตน์ วิไลศิลป์ หรือปลา มีพี่น้องรวมกัน 5 คน นายปลาเป็นบุตรคนที่ 3 จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนบ้านอุ่มเม้า ปลามีความชอบในเชิงหมัดมวยมาตั้งแต่เด็กๆ ครั้งแรกที่ชกมวยใช้ชื่อว่า จำปา ลูกรังสฤษฏ์ ชนะน็อกในยกที่ 3 ที่บ้านเทิดไทย ตำบลเทิดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด นับเป็นการจุดประกายฝันให้เด็กหนุ่มคนหนึ่ง หลังจากนั้น จำปา ลูกรังสฤษฏ์ ได้เดินสายค้ากำปั้นเรื่อยมาจนชื่อเสียงดังกระฉ่อน ในขณะนั้นบ้านอุ่มเม้าได้มีค่ายมวยชื่อศิษย์ตะลุยแดง นำโดยทุยตะลุยแดงได้ชื่อว่าเป็นค่ายมวยที่มีชื่อเสียงโด่งดังพอสมควร ต่อมาหัวหน้าค่ายตะลุยแดงได้ชักชวน จำปา ลูกรังสฤษฏ์เข้าไปค้ากำปั้นในกรุงเทพฯ จำปา ลูกรังสฤษฏ์ ได้เข้าไปอยู่ที่ค่ายเมืองสุรินทร์ ถือว่าเป็นค่ายที่ใหญ่พอสมควร จากนั้นจำปา ลูกรังสฤษฏ์ จึงได้ชื่อใหม่เป็น "ชายน้อย เมืองสุรินทร์"

ประวัติการชก เคยปะทะนักมวยมีชื่อในสมัยนั้นหลายคน เช่น เคยชกชนะสมรักษ์ คำสิงห์ ดอกไม้ป่า โตโต้ แรมโบ้ เจริญทรัพย์

ในปี พ.ศ. 2534 มีการชกชิงแชมป์มวยไทยลุมพินี คู่ชิงคือ ชายน้อย เมืองสุรินทร์ ปะทะคฤหาส ส.สุภาวรรณ ในรุ่น 112 ปอนด์ ผลปลากฏว่าผู้ชนะในวันนั้น คือ ชายน้อย เมืองสุรินทร์ ได้แชมป์มวยลุมพินี ซึ่งเป็นเกียรติประวัติแก่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ด และตำบลอุ่มเม้าเป็นอย่างยิ่ง

ผู้ให้ข้อมูล

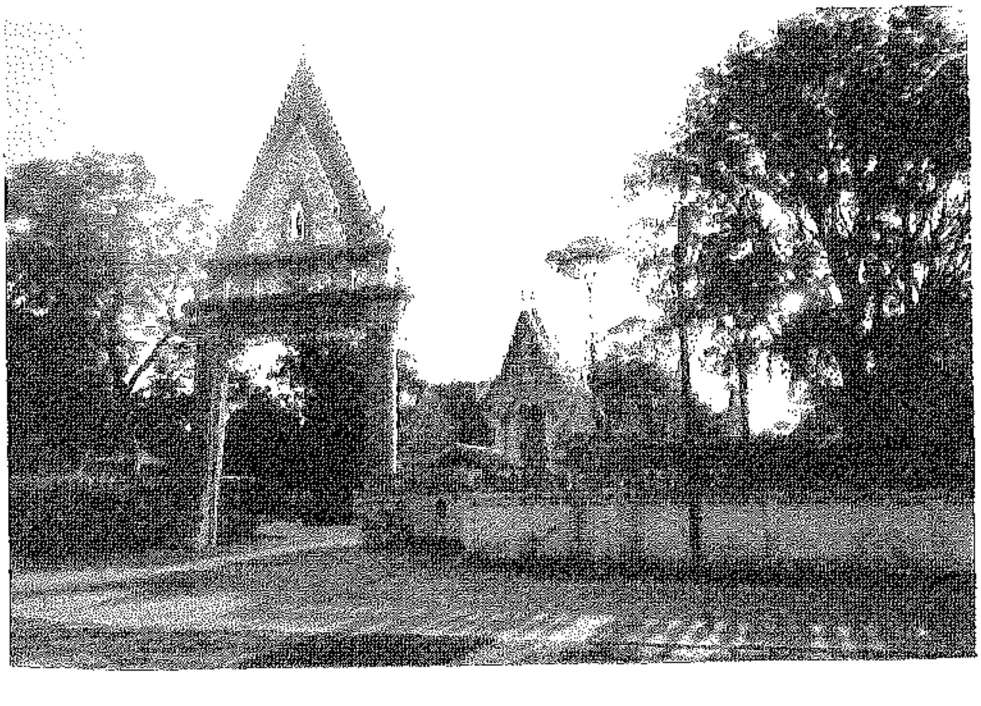
คุณยายหวด อุทุมภา อายุ 91 ปี ผู้มีความจำเป็นเลิศ คุณยายหวด มีอายุมากที่สุด ในตำบลอุ่มเม้า อีกทั้งยังเป็น ผู้นำชาวบ้าน ในด้านศาสนา สวดมนต์ จำศีล และปฏิบัติธรรม คุณยายหวด เป็นบุตรของคุณพ่อจารหลา ผู้ที่สร้างพระประธาน หลวงพ่อใหญ่โกศลรังสฤษฏ์นั่นเอง (ให้ข้อมูลวันที่ 15 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 1

บ้านอุ่มเม้า

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านอุ่มเม้าตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2315 เดิมมีผู้อพยพมาจากบ้านเหล่า บ้านเปลือย เหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านอุ่มเม้า เนื่องจากมีต้นเหม้าใหญ่ ต่อมาทางราชการมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีการยกระดับหมู่บ้านขึ้นเป็นตำบล ขึ้นเป็นอำเภอแซงบาดาล จังหวัดร้อยเอ็ด ในสมัยก่อนเป็นหมู่ที่ 12 และเปลี่ยนเป็นหมู่ที่ 1 ในปัจจุบันเนื่องจากตำบลอุ่มเม้าได้แยกการปกครองระดับตำบลออกไป คือ ตำบลไพศาล ดังนั้นตำบลอุ่มเม้าจึงเหลือเขตการปกครอง 15 หมู่บ้าน บ้านอุ่มเม้าจึงได้เป็นหมู่บ้านอันดับแรกของตำบลมาเท่าทุกวันนี้ มีผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายสมพงศ์ วงษ์ตาขี

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ

ทิศเหนือ	ติดกับถนนแจ้งสนิท
ทิศใต้	ติดกับหมู่ที่ 3 บ้านขี้เหล็ก
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่ที่14 บ้านอุ่มเม้า
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ที่ 9 บ้านฮางฮะ

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 1,920 ไร่ พื้นที่ทำกิน 1,302 ไร่ ที่อยู่อาศัย 618 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 66 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 330 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมพงศ์ วงษ์ตาขี
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญคง นามสมุทร
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางกิ่งกูล สุรพิณ

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายหวด นนทภา เป็นปราชญ์ด้านศาสนาพิธี X
2. นาง นายบุญธรรม นุริตมนต์ เป็นปราชญ์ด้านพานบายศรี X
3. นายอ่อน พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านเป่าหมากัด X

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- โรงเรียนประถมศึกษา
- ศูนย์ ศสมช.
- กองทุนหมู่บ้าน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

หมู่ที่ 2

บ้านอุ่มเม้า

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 2 ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านขี้เหล็ก มาอยู่เหล่าดงแคน ประมาณ พ.ศ. 2476 ความเป็นอยู่ไม่สมบูรณ์ เกิดโรคระบาดอยู่ 7 ปี ปรากฏว่ามีคนในหมู่บ้านตาย 27 คน ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านจึงลงความเห็นให้อพยพมาอยู่บ้านใต้ หรือปัจจุบันเรียกบ้านอุ่มเม้าหมู่ 2 ที่เรียกบ้านอุ่มเม้านั่นเพราะว่ามีต้นมะเม่าเป็นจำนวนมากทั้งต้นเล็กและต้นใหญ่ ย้ายมาอยู่บ้านอุ่มเม้าได้ประมาณ 80 กว่าปี

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี มีระยะห่างจาก อำเภอธวัชบุรีประมาณ 4 กิโลเมตรและห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 12 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านฝั่งแดง หมู่ที่ 6 ตำบลอุ่มเม้า
ทิศใต้	ติดกับบ้านขี้เหล็ก-เขียวไพรวัลย์ ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านเก่าน้อย ตำบลไพศาล อำเภอธวัชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 14 ตำบลอุ่มเม้า

2) จำนวนครัวเรือน 79 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 314 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ
   1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางยุพิน มะโนศรี
   2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางบุบผา พลหาญ
   3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสว่าง นุริตมนต์

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)
   1. นายสมหวัง สนองผัน เป็นปราชญ์ด้านศาสนาพิธี ✓
   2. นางทองเสน นนทภา เป็นปราชญ์ด้านจักสาน ✓
   3. นางสมัย คูณทอง เป็นปราชญ์ด้านจักสาน ✓
   4. นางหนูจิตร บุญมาเพ็ด เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ ✓
   5. นายธำรงศักดิ์ ประสาร เป็นปราชญ์ด้านการศึกษา X
   6. นางทองทรัพย์ พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านจัดทำพานบายศรีสู่ขวัญ ✓
   7. นายสมศักดิ์ พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านศิลปะ X

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- พื้นที่สาธารณะกลางหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ของโรงเรียนบ้านอุ่มเม้า ใช้จัดงานมหรสพ

- วัดร้าง ในอดีตเคยเป็นวัดที่สมบูรณ์มาก่อน ต่อมาได้ยุบลง บ้านอุ่มเม้า 4 หมู่บ้านจึงมีวัดโกศลเพียงวัดเดียว

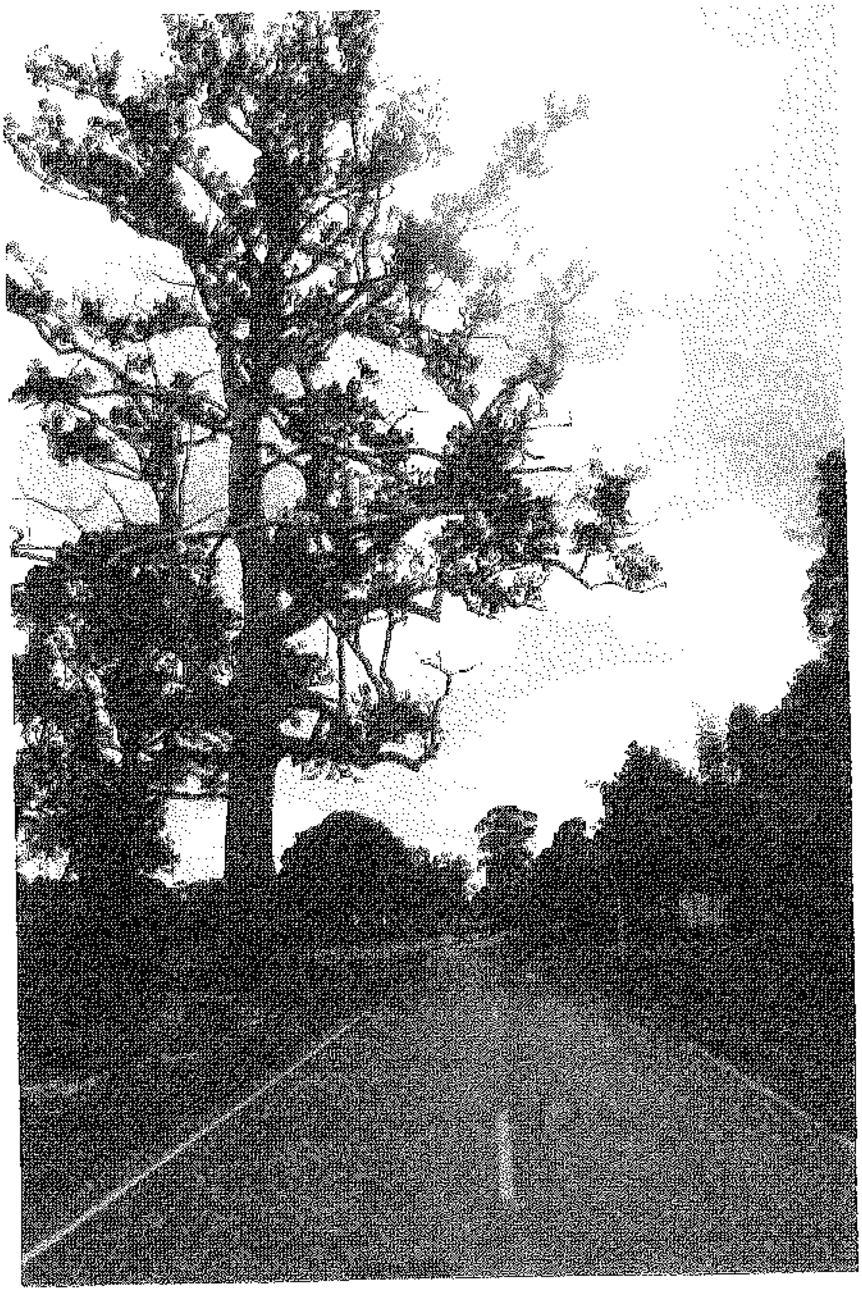

(วัดร้างบ้านใต้หมู่ 2 อยู่ทางเข้าหมู่บ้านทางซ้ายมือ)

- โรงเรียนประถมศึกษา
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จำนวน 1 แห่ง
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- ศูนย์ ศสมช.
- กองทุนหมู่บ้าน

หมู่ที่ 3

บ้านขี้เหล็ก

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านขี้เหล็ก หมู่ที่ 3 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2351 ก่อตั้งมาแล้วประมาณ 300 ปี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ล้อมรอบด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้นาๆ ชนิดที่มีเยอะที่สุดคือต้นขี้เหล็ก มีห้วย หนองน้ำอุดมไปด้วยสัตว์น้ำมากมาย ก่อนจะย้ายมาเป็นบ้านขี้เหล็กเป็นบ้านหนองโตนมาก่อนแล้วขยับขยายมาเป็นบ้านขี้เหล็ก บ้านขี้เหล็กมีดอนปู่ตาอยู่หน้าวัด มีหนองน้ำชื่อหนองตุใกล้ๆกับดอนปู่ตาหนองน้ำนี้หรือหนองตุเป็นหนองน้ำสาธารณะไว้กินใช้ในหมู่บ้าน ความเชื่อในสมัยแรกๆนั้นหนองตุมีผีป่าเฝ้า ปกปักษ์รักษา โดยรวมแล้วเป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรสมบูรณ์ มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว รวมทั้งหมด 9 คน ดังนี้

1. นายพุทธา นนทภา
2. นายชาย นนทภา
3. นายเสน นนทภา
4. นายบุญมี นนทภา
5. นายไพรบูลย์ นนทภา
6. นายอุดม ผดุงสมัย
7. นายบุญตา สุภารี
8. นายสุด เวียงวิเศษ
9. นายสมศักดิ์ นนทภา (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต ห่างจากอำเภอธวัชบุรี 4 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบสภาพพื้นดินเป็นดินปนทราย

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านป่าสงวนดงขี้เหล็ก ตำบลอุ่มเม้า
ทิศใต้	ติดกับตำบลเมืองน้อย
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านคำเจริญ ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านหนองหญ้าหวาย ตำบลอุ่มเม้า

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 530 ไร่ พื้นที่ทำกิน 6,500 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 163 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 812 คน

ผู้นำชุมชน

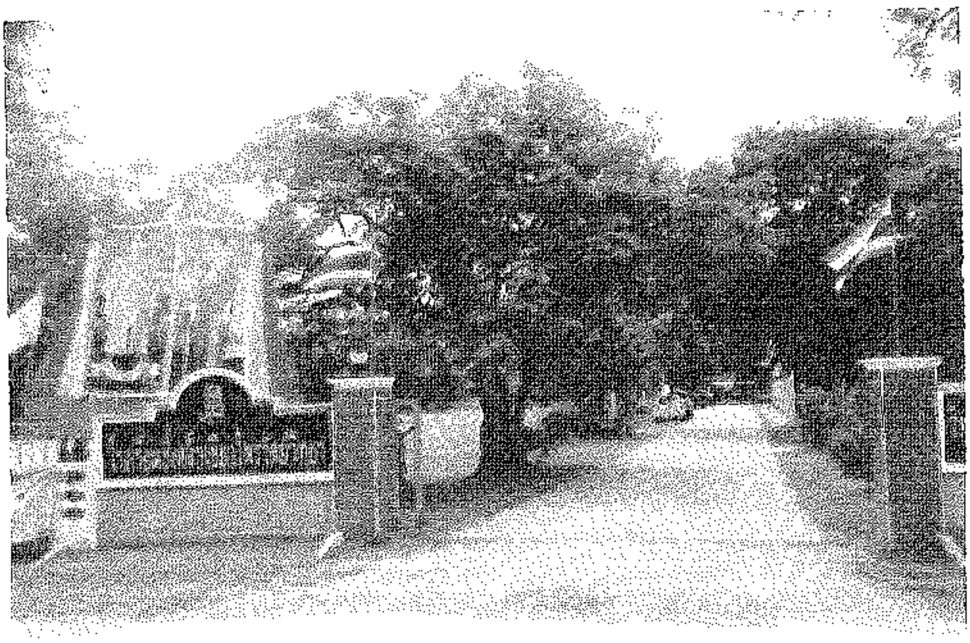
1) ผู้นำที่เป็นทางการ
   1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมศักดิ์ นนทะภา
   2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมหมาย ทิพย์มะณี
   3. ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายวิทยา นนทภา
2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)
   1. นายทองใส นนทภะภา เป็นปราชญ์ด้านศาสนา ✓
   2. นายประพันธ์ โขมาวัฒน์ เป็นปราชญ์ด้านยาสมุนไพร ✓
   3. นางจำปี นนทภา เป็นปราชญ์ด้านการทอผ้า ✓
   4. นางพะยอม ทิพย์มะณี เป็นปราชญ์ด้านการทำขนม ✓
   5. นายดา ทิพย์มะณี เป็นปราชญ์ด้านไสยศาสตร์ ✓

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

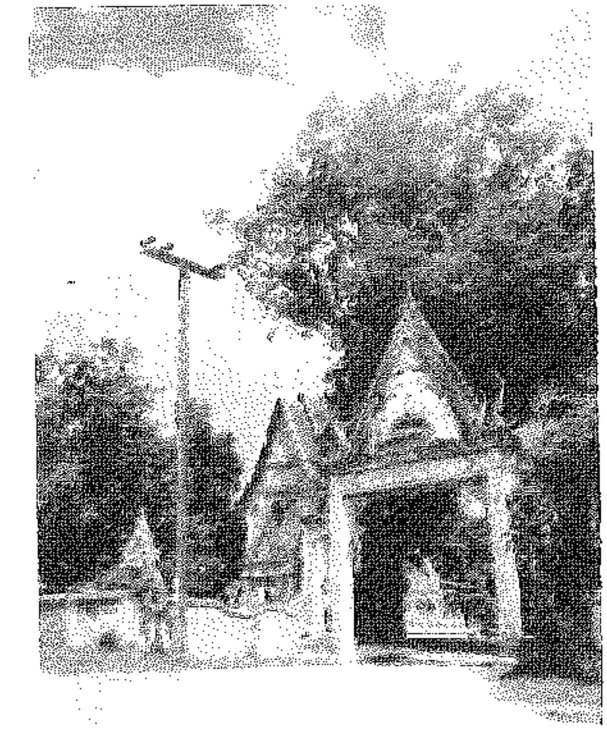
- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- โรงเรียนขี้เหล็กเขียวไพรวัลย์ เป็นโรงเรียนขยายโอกาส (ประถมศึกษา-มัธยมศึกษาปีที่ 3)

- วัดบ้านขี้เหล็ก

- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มทอผ้า
- กองทุนหมู่บ้าน
- กลุ่มอาชีพ
- กลุ่มทำขนม

ผู้ให้ข้อมูล คุณตาสังข์ นนทภา อายุ 87 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 4

บ้านนาคำ

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านนาคำ หมู่ที่ 4 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จัดตั้งหมู่บ้านมาประมาณ 300 กว่าปีย้ายมาจากดอนบ้านเป้า (บ้านป่าเป้า) ซึ่งเคยเป็นโรงเลี้ยงไหม อยู่ทิศเหนือของหมู่บ้าน เนื่องจากสาเหตุเมื่อสมัยรัชการที่ 3 ได้เกิดโรคระบาด มีคนล้มตายจำนวนมาก จึงย้ายบ้านเรือนลงมาอยู่บ้านนาคำปัจจุบัน โดยการนำของพ่อใหญ่พระณรงค์เป็นหัวหน้า

ความเป็นมาของชื่อบ้านนาคำ เนื่องจากทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านมีร่องน้ำคำไหลมาเมื่อคราวหน้าฝนทำนาไม่ได้เลยชาวบ้านนาคำจึงมีอาชีพเก็บของป่าเพื่อดำรงชีวิต อีกกลุ่มหนึ่งได้อพยพไปอยู่บ้านดอนวัว เริ่มทำนาครั้งแรกเมื่อปี พ ศ 2489 จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาคำ ต่อมาในสมัยรัชการที่ 5 ได้จัดรูปแบบการปกครองใหม่ ให้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน จนถึงปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วรวม 13 คน ดังนี้

1. พ่อใหญ่พระณรงค์

2. พ่อใหญ่สี คันทะมาด

3. พ่อมหามนตรี วงษ์สมศรี

4. พ่อไข นิตุธร

5. พ่อขัน นนทะภา

6. พ่อจันทร์ เวียงนนท์

7. พ่อจุย ตรีเหลา

8. พ่ออ่อนสา เวียงนนท์

9. พ่อจันทร์ดี วงษ์สมศรี

10. นายสุดทา เวียงนนท์

11. นายแฮด แก่นนาคำ

12. นายสมหมาย แก่นนาคำ

13. นายรังสรรค์ แก่นนาคำ (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลอุ่มเม้า อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอธวัชบุรี 8 กิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านเก่าน้อย หมู่ที่ 6 ตำบลไพศาล อำเภอธวัชบุรี
ทิศใต้	ติดกับบ้านหนองมะแซว หมู่ที่ 5 ตำบลเมืองน้อย อำเภอธวัชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านห้วยสนุก อำเภอทุ่งเขาหลวง
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านคำเจริญ หมู่ที่ 15 ตำบลอุ่มเม้า

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 1,275 ไร่ พื้นที่ทำกิน 1,230 ไร่ ที่อยู่อาศัย 45 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 134 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 326 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายรังสรรค์ แก่นนาคำ
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายธีระพล นัยวงศ์
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางเกสร วิรัชวา

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายประยูร แก่นนาคำ เป็นปราชญ์ด้านหมอดูขวัญ ✓
2. นายดำรง แก่นนำคำ เป็นปราชญ์ด้านไสยศาสตร์ ✓
3. นายเจริญ ช่องวารินทร์ เป็นปราชญ์ด้านพิธีกรรมทางศาสนา ✓
4. นายเตียน สุทาทิพย์ เป็นปราชญ์ด้านไกล่เกลี่ย ✓
5. นายประสิทธิ์ ลำพาย เป็นปราชญ์ด้านหมอยาสมุนไพร/ กระจ้ำบ้าน ✓

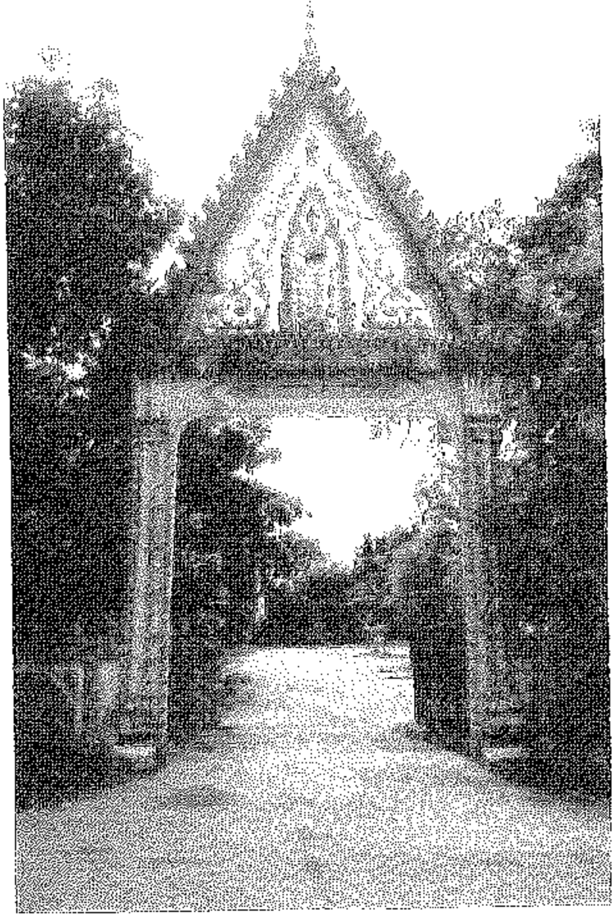
วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- โรงเรียนประถมศึกษา
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มทำขนม
- กองทุนหมู่บ้าน
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน จำนวน 3 แห่ง

- วัดบ้านนาคำ

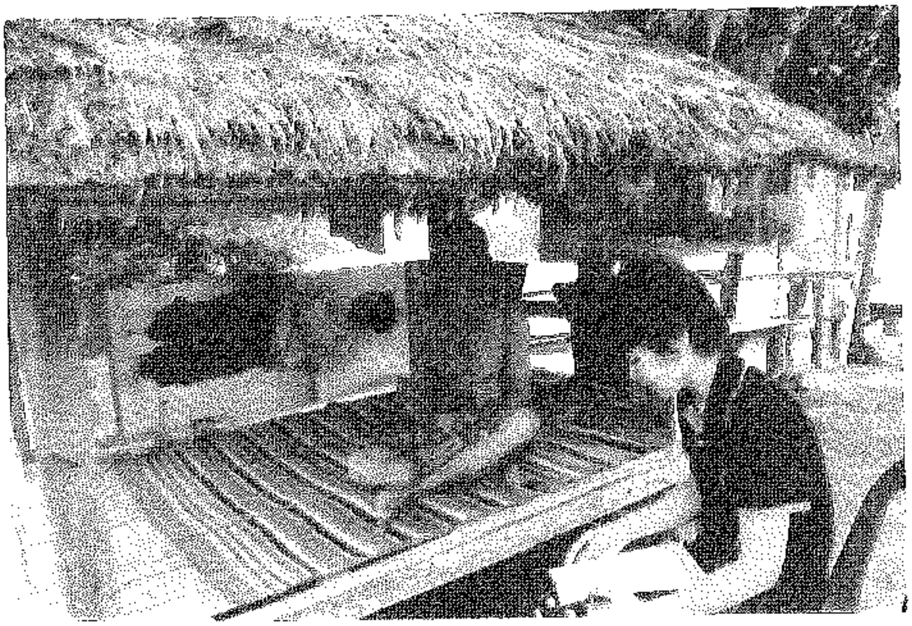

- กลุ่มทอผ้า

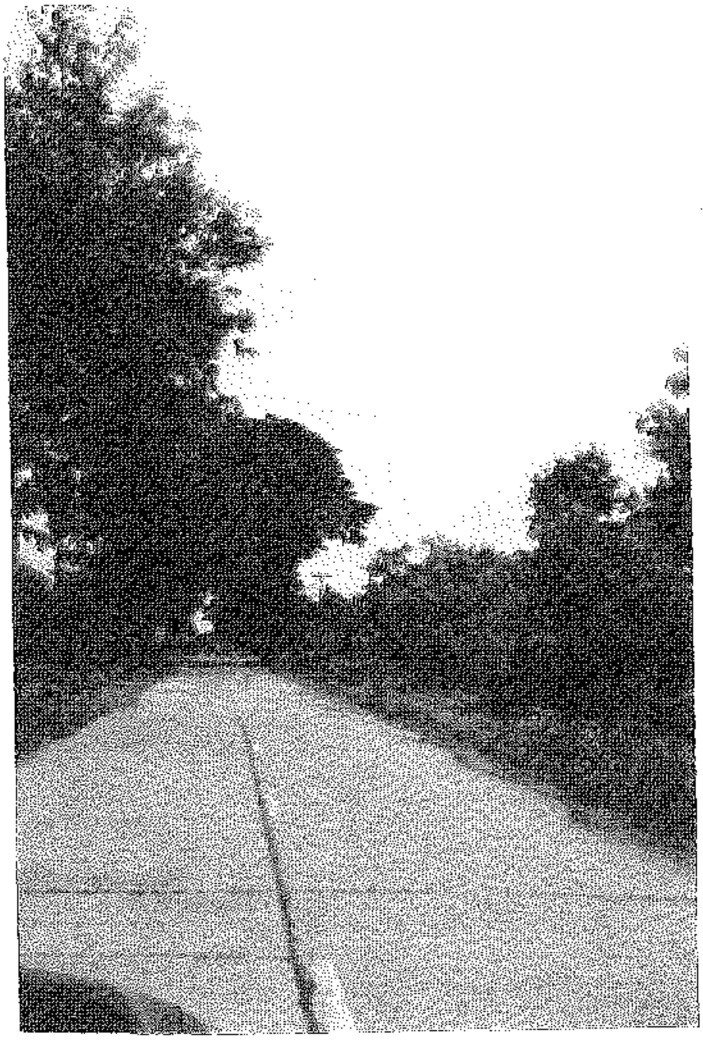

ผู้ให้ข้อมูล คุณตาชาย เวียงนนท์ อายุ 83 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 5

บ้านจันทร์สว่าง

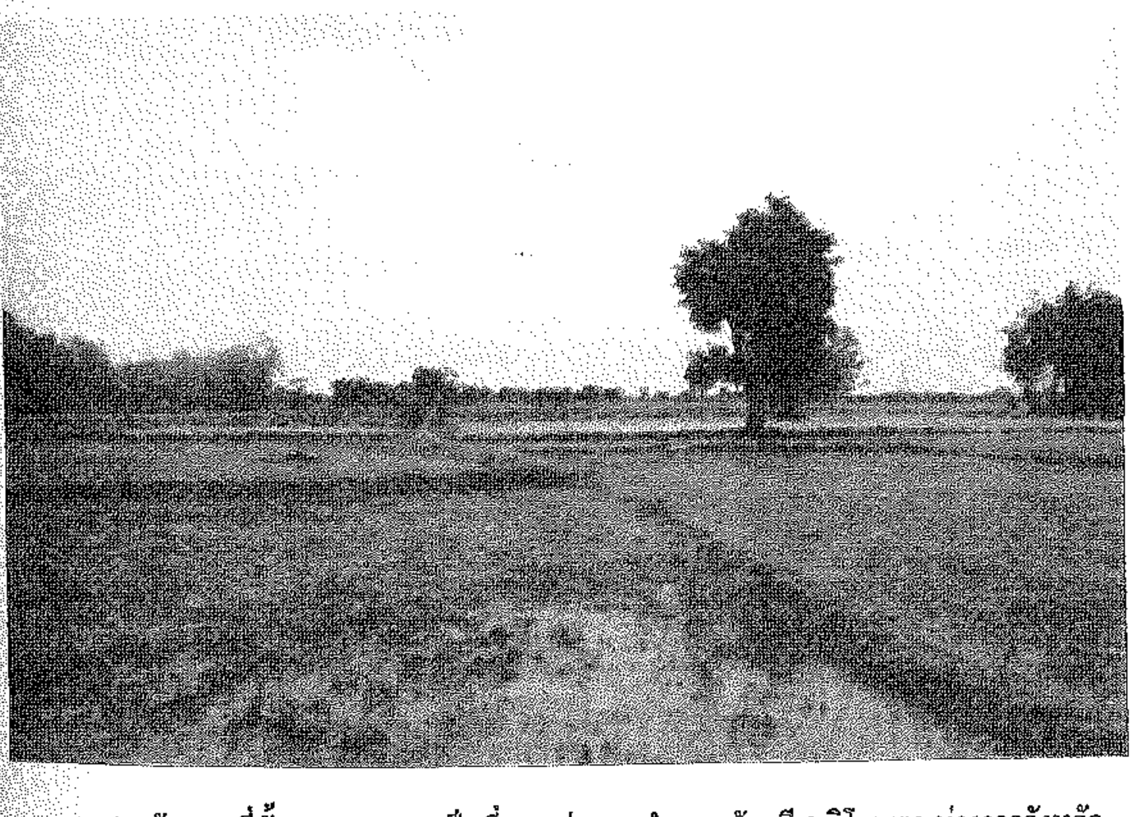

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านจันทร์สว่างเดิมซึ่งเป็นบ้านกลางเก่า ตำบลแซงบาดาล อำเภอแซงบาดาล จังหวัดร้อยเอ็ด บ้านกลางเก่าก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2334 ผู้นำหมู่บ้านคือ พ่อใหญ่สีจันทร์ ตรีเหรา ขณะนั้น

เกิดโรคไข้ป่าหรือไข้มาลาเรียขึ้นอย่างหนักทำให้ผู้คนในหมู่บ้านล้มตายเป็นจำนวนมาก พ่อใหญ่สีจันทร์ ตรีเหรา จึงพาชาวบ้านย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากที่บ้านโคก เพราะห่างไกลกับโรคระบาดและใกล้แหล่งที่ทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่บ้านกลางเก่า หลายปีต่อมาประชากรเพิ่มมากขึ้น แหล่งทำมาหากินไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน พ่อใหญ่สีจันทร์ ตรีเหรา จึงได้พาชาวบ้านอพยพมาตั้งหลักปักฐานใหม่อีกครั้ง ซึ่งเป็นที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่บ้านโคก เมื่อย้ายมาที่แห่งใหม่จึงตั้งชื่อว่า บ้านแป้นจั่น ในสมัยนั้นการจับสัตว์น้ำจะมีอุปกรณ์อีกชนิดหนึ่งทำด้วยไม้เพื่อดักปลาชาวบ้านเรียกว่าจั่น ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 บ้านแป้นจั่นก็ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น บ้านจันทร์สว่างเพราะในสมัยนั้นพื้นที่ตรงนั้นเป็นที่โล่งจึงมองเห็นดวงจันทร์ได้อย่างชัดเจน และ แสงของดวงจันทร์สว่างไสวสวยงามและได้ชื่อว่าจันทร์สว่างโดยการตั้งชื่อจากนายอำเภอในสมัยนั้น จนถึงปัจจุบัน

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตเป็นที่ราบ ห่างจากอำเภอธวัชบุรี 3 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ด 15 กิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านป่าสุ่ม หมู่ที่ 7 ตำบลอุ่มเม้า
ทิศใต้	ติดกับบ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 1 ตำบลอุ่มเม้า

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านฝั่งแดง หมู่ที่ 6 ตำบลอุ่มเม้า

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านนิเวศน์ ตำบลนิเวศน์

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 1,700 ไร่ พื้นที่ทำกิน 1,600 ไร่ ที่อยู่อาศัย 1,000

3) จำนวนครัวเรือน 142 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 313 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายประสพ สนองผัน
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุวิทย์ ตรีเหรา
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุรกิจ ดวงเพชรแสง

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายวิลัย ตรีเหรา เป็นปราชญ์ด้านศาสนา
2. นายสำราญ ตรีเหรา เป็นปราชญ์ด้านหมอยา
3. นายสุขสันต์ เวียงนนท์ เป็นปราชญ์ด้านหมอน้ำมัน

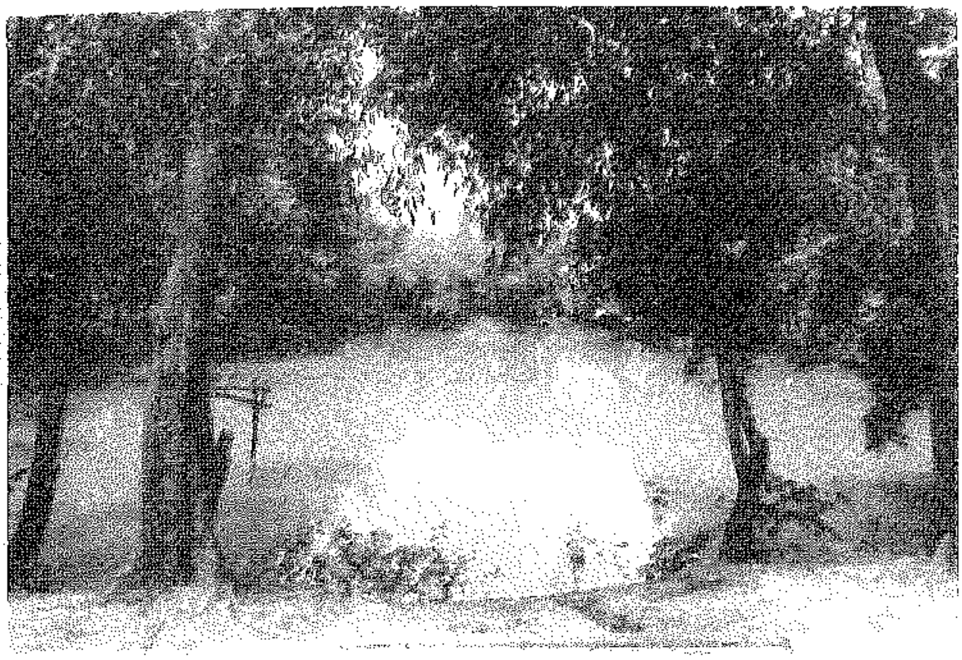
วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14
- ดอนปู่ตาบ้านจันทร์สว่าง (ติดกับโรงเรียนบ้านจันทร์สว่าง) ในทุกปีจะมีการเลี้ยงศาลปู่ตาก่อนที่จะทำบุญหมู่บ้าน

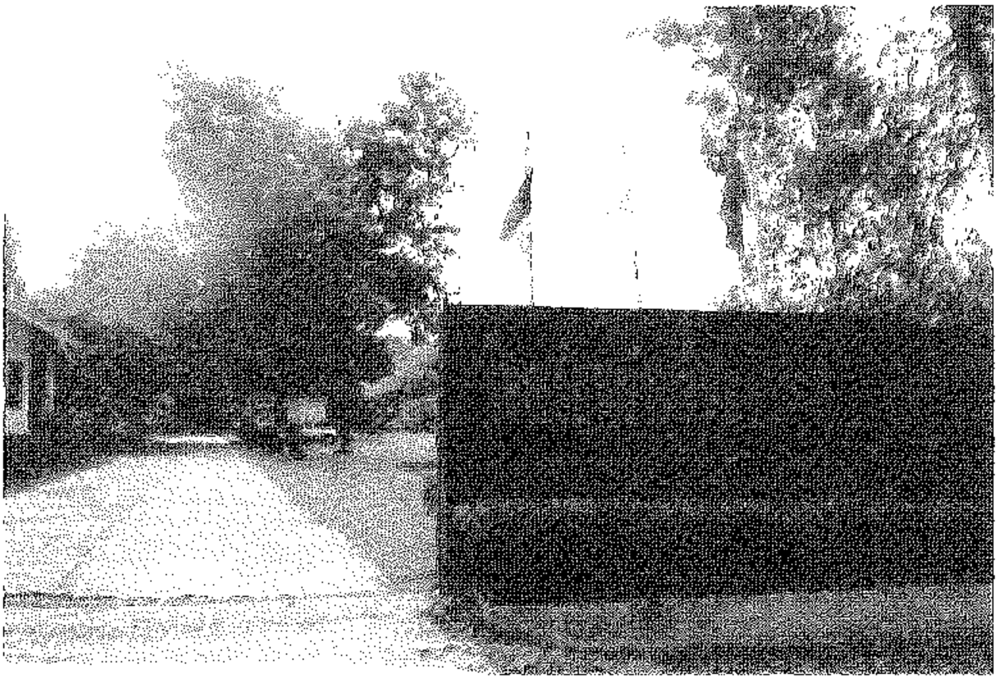

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- หนองมันปลา เป็นหนองน้ำสาธารณะกลางหมู่บ้านสำหรับเก็บกักน้ำไว้ใช้

- โรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน

- วัดจันทร์สว่าง

- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อฟื้นฟูชนบท
- กลุ่มสัจจะ กทบ/ กขคจ
- กลุ่มออมทรัพย์เฉลิมพระเกียรติ
- ศูนย์ข้าวชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล คุณยายจันทร์ นุริตะมนต์ อายุ 71 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 17 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 6

บ้านฝั่งแดง

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านฝั่งแดง หมู่ที่ 6 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อนเอ็ด เดิมย้ายมาจากบ้านอุ่มเม้า เมื่อปี 2410 โดยการนำของนายวิโคตรและนายไข และอาญาอ่อน เดิมเป็นป่ารกมาก มีสัตว์ป่านานาชนิด มีหนองน้ำอยู่ 2 แห่ง คือ หนองฝั่งแดงและหนองตาโว มีดอนอยู่ 2 ดอน คือ ดอนชาด กับดอนตาโว

มีเรื่องเล่าต่อๆ กันมาว่า เจ้าเมืองกับอุปราช (โบราณเรียก อุปะฮาด) ออกมากินปลา เพราะปลาชุมมาก แต่เกิดลงท้องตาย โบราณเรียก ลงแดงตาย สันนิษฐานว่าคงเป็น อหิวาตกโรค และได้

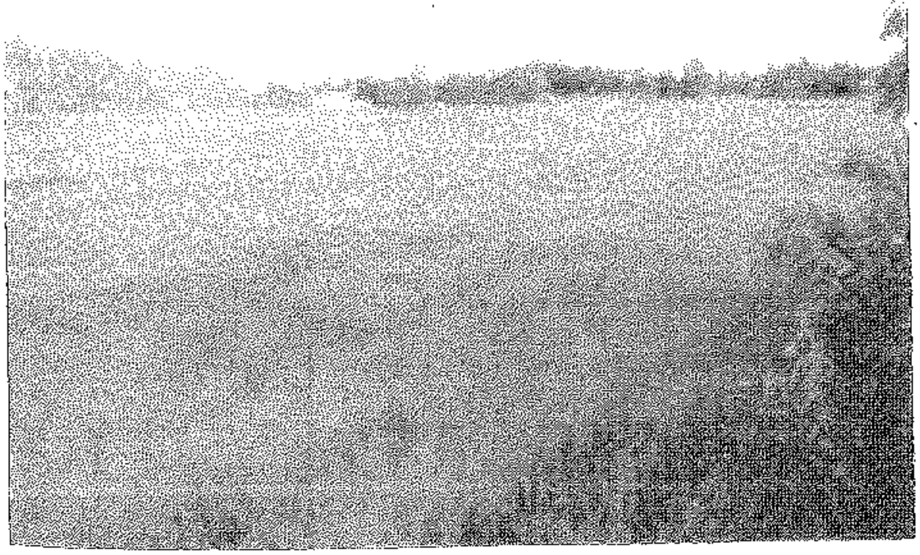
ฝังศพไว้ที่ดอนฝั่งแดงนั่นเอง และมีศาล เรียกว่า ศาลตาปู่อุปะฮาด มีต้นส้มโฮงใหญ่ เดือนหกจะมีการต้มไก่เซ่นไหว้ทุกปี

เล่าขานกันมาว่า มีศึกฮ่อต่อสู้กันมาตามรางน้ำห้วยฝั่งแดง ด้านตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ต่อสู้กันด้วยหอกดาบ พอถึงบริเวณหนองน้ำฝั่งแดงซึ่งเป็นทัพใหญ่ ก็เกิดต่อสู้กันอย่างดุเดือดเลือดพล่านแดงฉานไปทั่วบริเวณ ที่เรียกว่าหนองฝั่งแดงอยู่ในขณะนี้ ต่อสู้ไปจนถึงดอนพะยอม และยอมแพ้กันตรงนั้น ส่วนหนึ่งหนีไปทางทิศเหนือของหมู่บ้าน โดยการนำของนายตาโว ไปพักดื่มน้ำอาบน้ำชำระร่างกาย ได้ถกเถียงกันเสียงดังโวๆ จึงเรียกตรงนั้นว่า หนองตาโว ปัจจุบันได้ขุดบ่อเพิ่มและทำเป็นประปา

มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้านจนถึงปัจจุบันรวม 9 คน ดังนี้

1. ผู้ใหญ่ผง มีนาคำ
2. นายอัดก้อน สรภูมิ
3. นายสวน สรภูมิ
4. นายเรียน นิตุธร
5. นายน้อย พลหาญ
6. นายสมัย นิตุธร
7. นายสวน เวียงนนท์
8. นาวสวรรค์ เนินลาด
9. นายทองย่น สุทธิประภา (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต มีหนองน้ำรวบหมู่บ้าน 3 บ่อ มีดอนรอบหมู่บ้าน 3 ดอน บ่อเกลือ 2 บ่อ

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านป่าสุ่ม ตำบลอุ่มเม้า
ทิศใต้	ติดกับบ้านอุ่มเม้า ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านท่าบ่อ ตำบลไพศาล
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านจันทร์สว่าง ตำบลอุ่มเม้า

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 1,885 ไร่ พื้นที่ทำกิน 1,800 ไร่ ที่อยู่อาศัย 85 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 179 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 764 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ
   1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายทองย่น สุทธิประภา
   2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเฉลิม สารพล
   3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญเพิ่ม พลหาญ

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)
   1. นายน้อย พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านบายศรีสู่ขวัญ ฯลฯ
   2. นายสาย นิลวัลย์ เป็นปราชญ์ด้านจักสาน
   3. นายชาย สรภูมิ เป็นปราชญ์ด้านจักสาน
   4. นางนวน พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านร้องหมอลำแบบดั้งเดิม

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

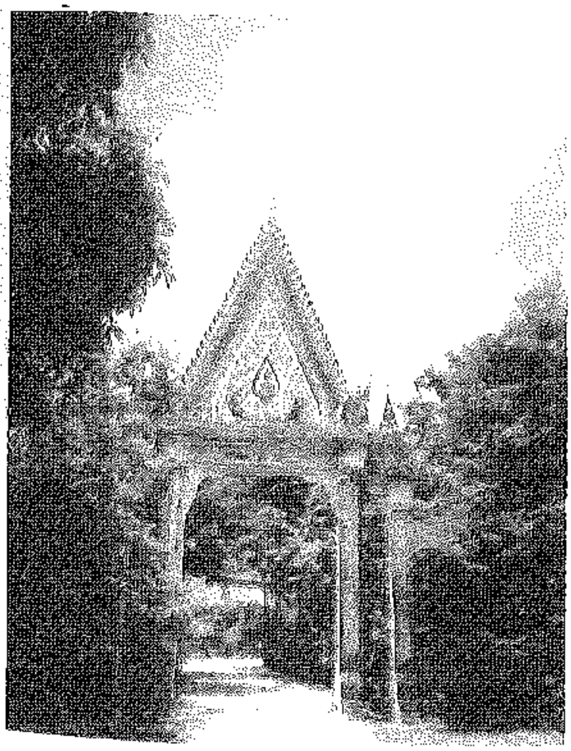
- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

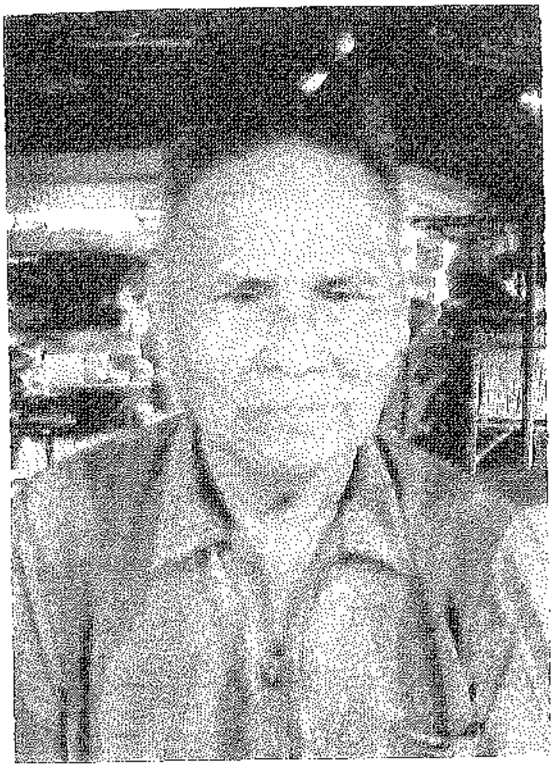
- หนองตาโว เป็นหนองน้ำสาธารณะ กักเก็บน้ำไว้ใช้หน้าแล้ง อยู่ท้ายหมู่บ้าน

- วัดบ้านฝั่งแดง

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลผลิต
- กลุ่มสภาชุมชน
- กลุ่มเลี้ยงโค
- กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม
- กลุ่มกองทุนเงินล้าน
- กลุ่มผลิตปุ๋มอินทรีย์บ้านฝั่งแดง
- กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน

ผู้ให้ข้อมูล คุณตาน้อย พลหาญ อายุ 82 ปี ให้ข้อมูลวันที่ (18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 7

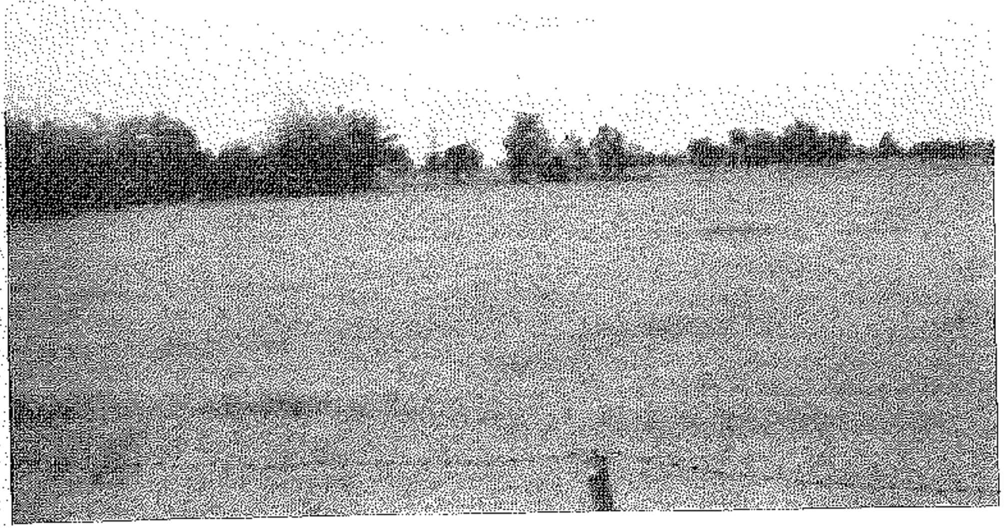
บ้านป่าสุ่ม

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านป่าสุ่ม หมู่ที่ 7 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งขึ้นเมื่อปีใดไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน แต่พอสันนิษฐานได้ว่าตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2524 ขึ้นตรงต่อเมืองแซงบาดาล หรือปุ่งลิงเดิมด้านทิศตะวันออกของบ้านป่าสุ่มติดหนองน้ำซึ่งอยู่กลางทุ่งนาเป็นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วย หอย ปู กบ ปลา นานาชนิด จึงมีผู้อพยพครอบครัวมาตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานขึ้นทางทิศตะวันตกของหนองน้ำและทุ่งนาแห่งนี้ เพื่อทำมาหากินเลี้ยงชีพ เนื่องจากหนองน้ำและทุ่งแห่งนี้มีปลาชุกชุมมากจึงเรียกว่าหนองปลาชุม และเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านป่าชุม ต่อมาชาวบ้านเรียกเป็นหนองป่าสุ่มเพราะเรียกตามเครื่องมือจับปลา ไฟฟ้าเข้ามาปี พ.ศ. 2529 มีประปาปี พ.ศ. 2555 และจุดเด่นอีกอย่างคือสำเนียงพูดของบ้านป่าสุ่มจะไม่เหมือนหมู่บ้านอื่นจะพูดออกเหน่อๆ หรือพูดหน่องๆ เป็นเสน่ห์อีกแบบหนึ่งของหมู่บ้านนี้และหาสาเหตุไม่ได้ คนเฒ่าคนแก่ก็ได้บอกว่าเกิดมาก็พูดกันแบบนี้แล้วจนถึงในปัจจุบัน

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต มีระยะห่างจากอำเภอธวัชบุรีประมาณ 9 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 22 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านคางฮุง หมู่ที่ 5 ตำบลธวัชบุรี อำเภอธวัชบุรี
ทิศใต้	ติดกับบ้านฝั่งแดง หมู่ที่ 6 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านสองพี่น้อง หมู่ที่ 10 ตำบลบึงนคร อำเภอธวัชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านดอนไผ่ หมู่ที่ 10 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 2,500 ไร่ พื้นที่ทำกิน 2,300 ไร่ ที่อยู่อาศัย 200 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 193 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 963 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมบัติ อุทุมภา
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุวรรณ สองสนิท
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมพงษ์ นนทภา

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายนิล ณรงค์ชัย เป็นปราชญ์ด้านสู่ขวัญ
2. นายวิฑูล พุดหาร เป็นปราชญ์ด้านการจักสาน
3. นางหวิ ช่องวารินทร์ เป็นปราชญ์ด้านการทอผ้า
4. นายดูณ สนั่นเอื้อ เป็นปราชญ์ด้านทำไร่นาสวนผสม
5. นางลำยา มะโนศรี เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ
6. นายทองแดง วรเนตร เป็นปราชญ์ด้านหมอดู
7. นายทองสา ดวงขันเพชร เป็นปราชญ์ด้านหมอลำ

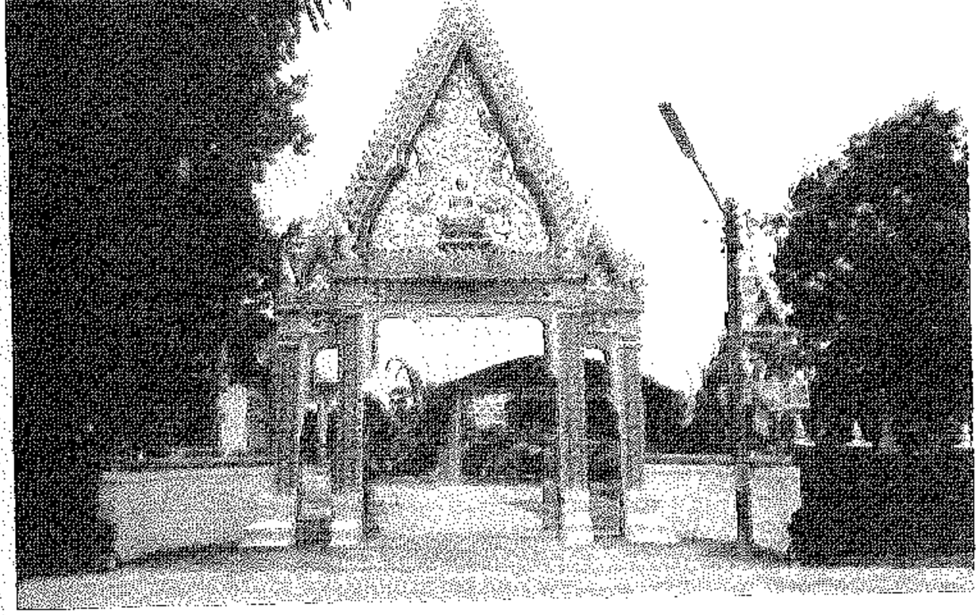
วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14
- ดอนหมู พื้นที่สาธารณะ ก่อนทำบุญเบิกบ้านชาวบ้านจะจัดพิธีไหว้บวงสรวงปู่ตาก่อน

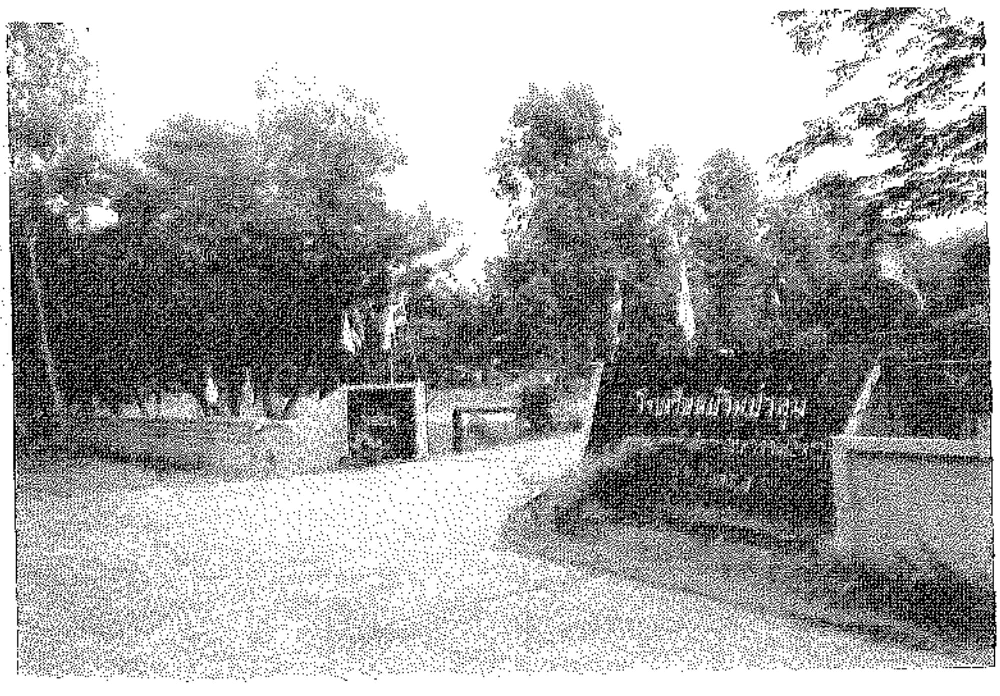

สาธารณสมบัติ สาธารณูปโภค

- วัดป่าสุ่ม

- โรงเรียนบ้านป่าสุ่ม (โรงเรียนประถมศึกษา)

- ประปา (หน้าโรงเรียนบ้านป่าสุ่ม)

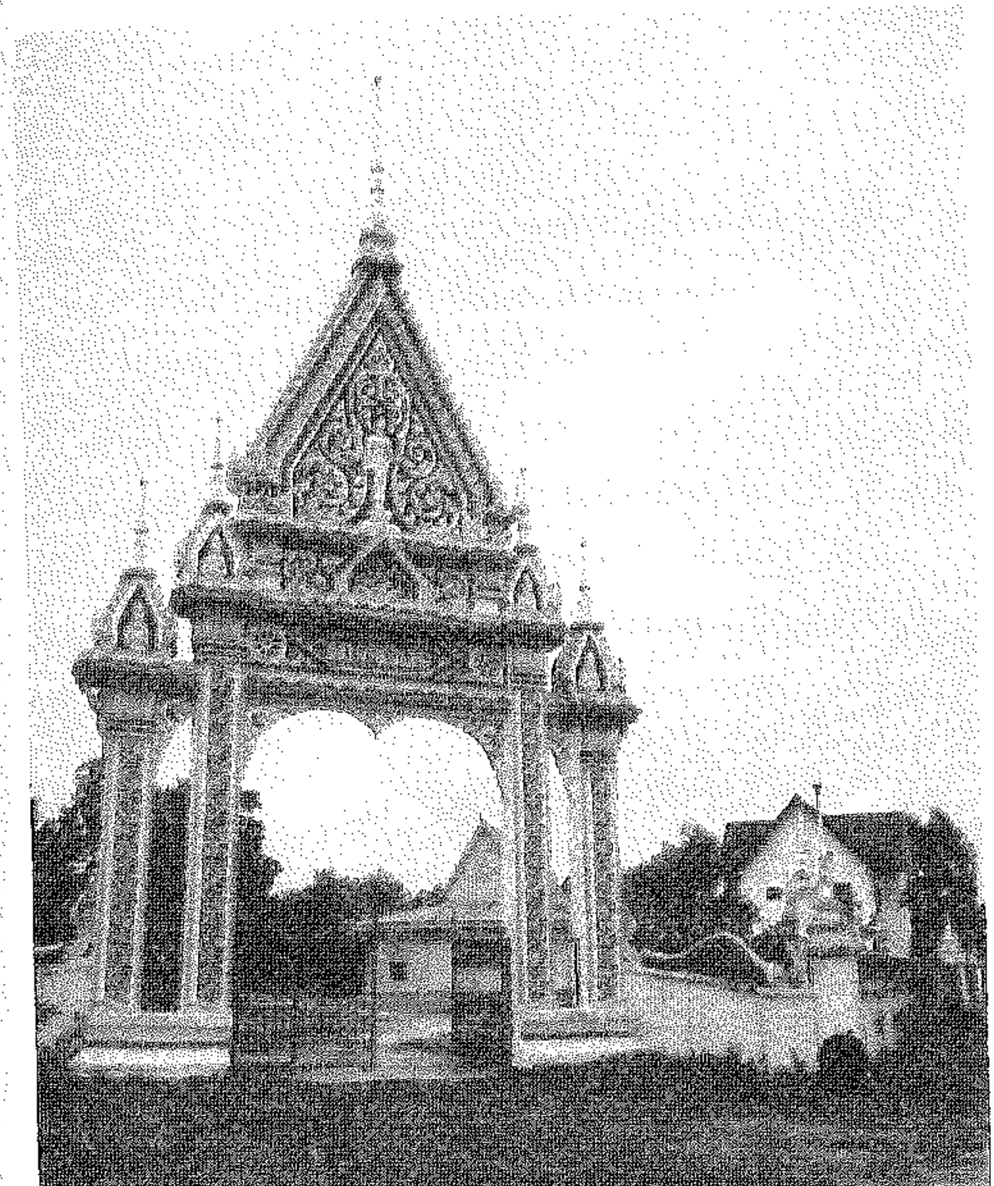
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อฟื้นฟูชนบท
- กลุ่มสัจจะ กทบ/ กขคจ
- กลุ่มออมทรัพย์เฉลิมพระเกียรติ
- ศูนย์ข้าวชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล คุณยายทองม้วน ไขแสง อายุ 77 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 8

บ้านตรีคาม

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านคางฮุงน้อย หมู่ที่ 8 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอ ธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งมายาวนานประมาณ 200 ปี แยกออกมาจากบ้านคางฮุงใหญ่เริ่มทยอยกันมาจนก่อตั้งเป็นหมู่บ้านใหญ่ ต้นตระกูลแรกที่มา นามสกุล น้อยหลุบเลา มีพ่อใหญ่จด มาก่อตั้งบ้านเรือนริมหนองน้ำและมีต้นคางฮุงจำนวนมากเลยตั้งชื่อหมู่บ้านว่าคางฮุงน้อย มีดอนปู่ตาติดกับวัดมีการบวงสรวงทุกปีก่อนทำบุญเบิกบ้าน อาชีพหลักทำนา หมดฤดูทำนาบางหลังคาเรือนก็ทอเสื่อ บ้านคางฮุงน้อยมีอาณาจักรครอบคลุมไปถึงบ้านยางน้อย และบ้านมะโก๊ก มีไฟฟ้าเข้ามาปี พ ศ 2524 ต่อมาได้แบ่งการปกครองออกเป็นบ้านยางน้อย หมู่ที่ 10 และบ้านมะโก๊ก หมู่ที่ 12

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต มีระยะห่างจากอำเภอธวัชบุรี ประมาณ 9 กิโลเมตรและห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ดประมาร 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านชาด หมู่ที่ 4 ตำบลอุ่มเม้า
ทิศใต้	ติดกับบ้านมะโก๊ก หมู่ที่ 12 ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านสองพี่น้อง หมู่ที่ 10 ตำบลบึงนคร อำเภอธวัชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านยางน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลอุ่มเม้า

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 754 ไร่ พื้นที่ทำกิน 714 ไร่ ที่อยู่อาศัย 40 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 40 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 167 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางไพรวัลย์ ภูมิสมศรี
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางดวงนภา จันทจักร
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางพลศิลป์ พลคาม

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายผาง บุญเสนา เป็นปราชญ์ด้านหมอสมุนไพร
2. นายทองใบ นามศักดิ์ เป็นปราชญ์ด้านหมอสูตร
3. นางสุนี เสนาศักดิ์ เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

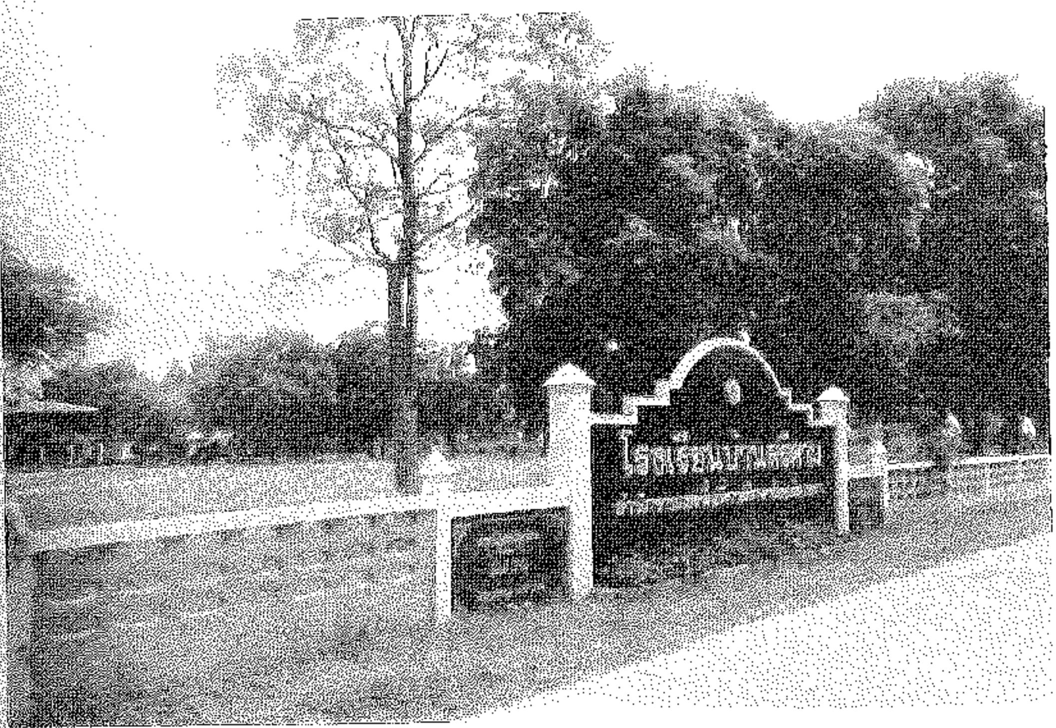
มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

ศาลปู่เพิ่ม ชาวบ้านในหมู่บ้านเคารพบูชา บนบานศาลกล่าว

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- โรงเรียนบ้านตรีคาม เป็นโรงเรียนประถมศึกษา ที่ใช้คำว่าตรีคามเพราะรองรับนักเรียนสามหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคางฮุงน้อย บ้านยางน้อย และบ้านมะโก้ก จึงเป็นที่มาของคำว่าตรีคาม ตรีที่แปลว่าสามนั่นเอง

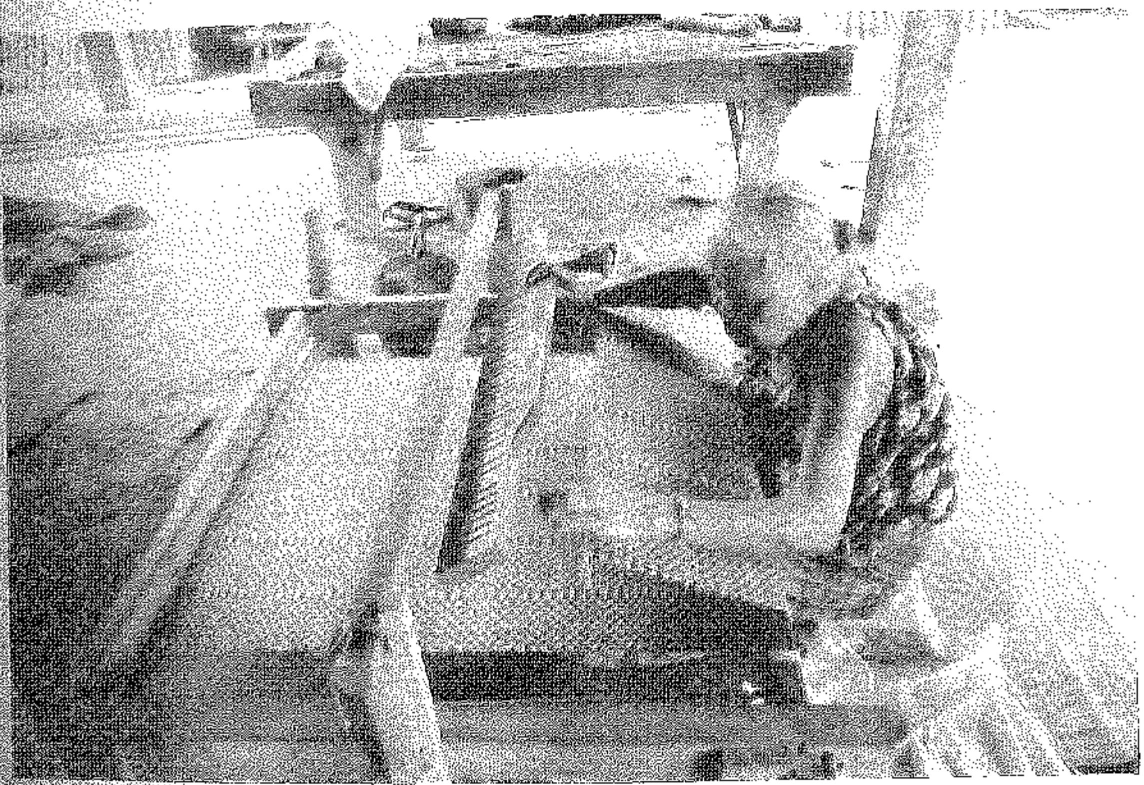

- มีหนองน้ำสาธารณะหน้าหมู่บ้าน

- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มทำปลาส้ม

คุณยายจันที กำลังทอเสื่อไว้ใช้ในบ้าน

ผู้ให้ข้อมูล คุณยายอ่อนศรี อุทุมภา อายุ 75 ปี

คุณยายจันที เวียงสิมา อายุ 72 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 9

บ้านฮางฮะ

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านฮางฮะ หมู่ที่ 9 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีตายาย 2 คน ทำนาอยู่หนองข้างบ้าน เกิดฝนแล้ง ตายายเลยออกความคิดไปตัดไม้ไผ่มา 3 ลำ มัดรวมกัน โดยผูกเชือกไว้ตรงกลางแล้วหย่อนลงมาถึงน้ำ ที่วิดน้ำที่ทำด้วยไม้ไผ่นั้นชาวบ้านคนอีสานเรียกว่า คันโซ่ พอวิดน้ำเสร็จ ตายายไม่ยอมรื้อออก ผู้คนผ่านไปผ่านมาเห็นเข้าได้เอ่ยปากถามว่า นั้นอะไร ตายายตอบขึ้นว่า นั้นคือ "ฮางฮะ" ที่ตายายใช้สำหรับวิดน้ำทำนา ต่อมามีผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายชม นุริตมนต์ ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านฮางฮะ" ตามตายายนั่นเอง

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต เป็นลักษณะสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่ใจกลางของ ตำบลอุ่มเม้า

   ทิศเหนือ ติดกับถนนแจ้งสนิท และบ้านจันทร์สว่าง หมู่ที่ 5

   ทิศใต้ ติดกับบ้านขี้เหล็ก หมู่ที่ 3

   ทิศตะวันออก ติดกับบ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 1

   ทิศตะวันตก ติดกับเทศบาลตำบลนิเวศน์

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 2,526 ไร่ พื้นที่ทำกิน 2,390 ไร่ ที่อยู่อาศัย 136 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 85 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 245 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ
   1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางคำพร ผันสว่าง
   2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางประทุมมา ช่องวารินทร์
   3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอเนก ไชยคาม

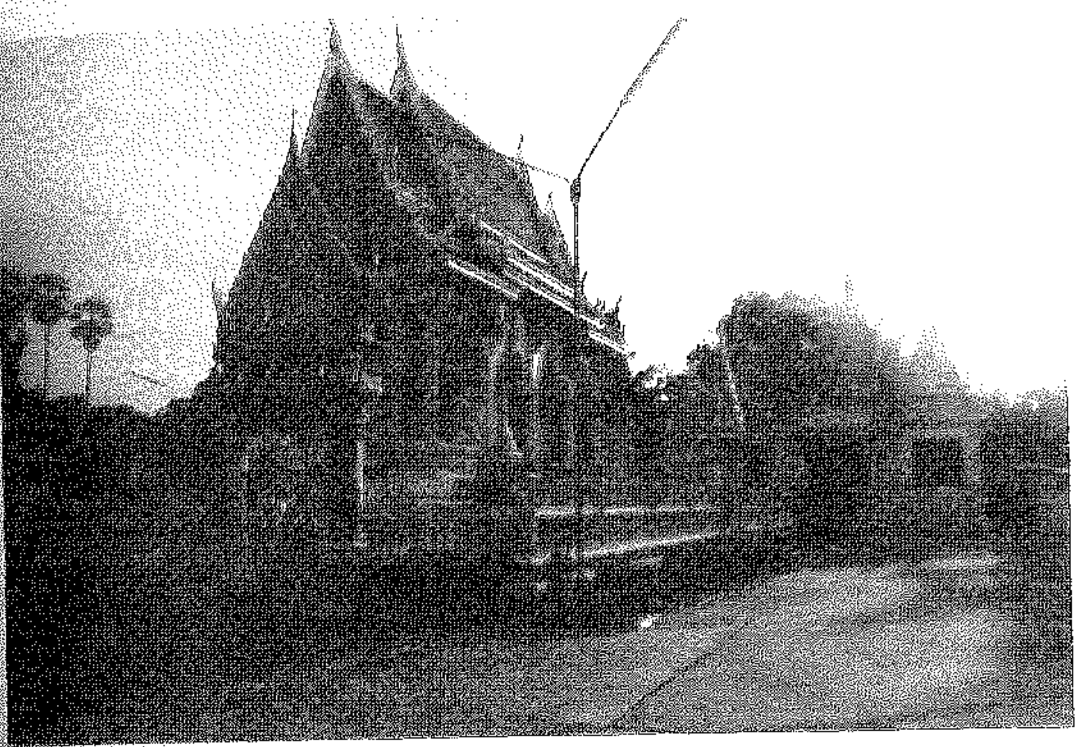
2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)
   1. นายกี บุตรวงศ์ เป็นปราชญ์ด้านบายสีสู่ขวัญ
   2. นายทองสี นุริตมนต์ เป็นปราชญ์ด้านศาสนา
   3. นางทองสี บุตรวงศ์ เป็นปราชญ์ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน
   4. นายสุทัศน์ สุดาทิพย์ เป็นปราชญ์ด้านแกะสลักลายไทย
   5. นางติ๋ม กาปีน เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- วัดโกศลรังสฤษฏ์

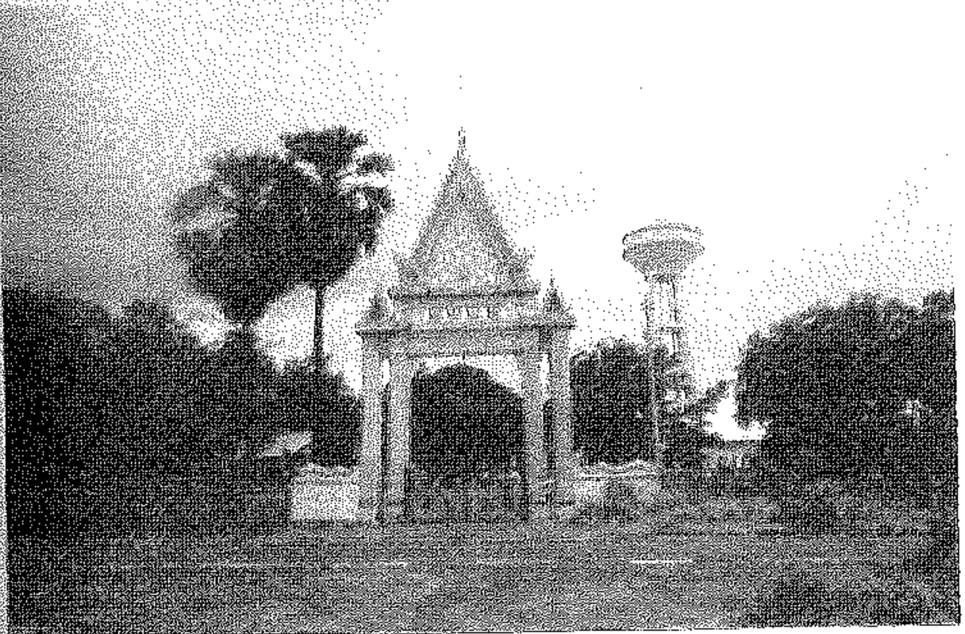
- โรงเรียนประถมศึกษา

- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มออมทรัพย์ฟื้นฟูชนบท
- กลุ่มสัจจะ กทบ/ กชคจ
- กลุ่มออมทรัพย์เฉลิมพระเกียรติ
- ศูนย์ข้าวชุมชน

หมู่ที่ 10

บ้านยางน้อย

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านยางน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ได้อพยพมาจากบ้านไก่ป่า โดยผู้นำคือ พ่อใหญ่ขุนเห และพ่อใหญ่พรม พ่อพรหมเป็นพ่อของยายนาง ผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านยางน้อย และต่อมาได้มีชาวบ้านคางฮุงน้อย ได้อพยพมาร่วม ก่อตั้งประมาณ ปี พ.ศ. 2485 สาเหตุที่เรียกว่า บ้านยางน้อย เพราะบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีต้นยางมากมาย จึงตั้งชื่อว่า บ้านยางน้อย บ้านยางน้อยในสมัยก่อนมีดอนปู่ตา ดอนยาง ใช้เป็นพื้นที่เผาศพ คนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงได้นำศพมาเผาที่ดอนนี้เช่นบ้านป่าสุ่ม บ้านไผ่ บ้านมะเหลื่อม บ้านหนองพอกเป็นต้น มีหนองน้ำสาธารณะชื่อหนองกระซุม ชาวบ้านจับสัตว์น้ำและไว้กินไว้ใช้

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และอุดมสมบูรณ์

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านมะเหลื่อม ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี
ทิศใต้	ติดกับบ้านดอนไผ่ ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านดางฮุงน้อย ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 100 ไร่ พื้นที่ทำกิน 70 ไร่ ที่อยู่อาศัย 30 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 65 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 261 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอุดมศักดิ์ แสงสุรินทร์
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายปรีชา ชัยสว่าง
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางเสถียร สวัสดิ์เอื้อ

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายนา กุลศักดิ์ เป็นปราชญ์ด้านศาสนา
2. นายทอง พลทมิล เป็นปราชญ์ด้านยาสมุนไพร
3. นายคา ทิพย์มะลี เป็นปราชญ์ด้านโหราศาสตร์
4. นายเถาะ โพธินาม เป็นปราชญ์ด้านจักสานไม้ไผ่

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

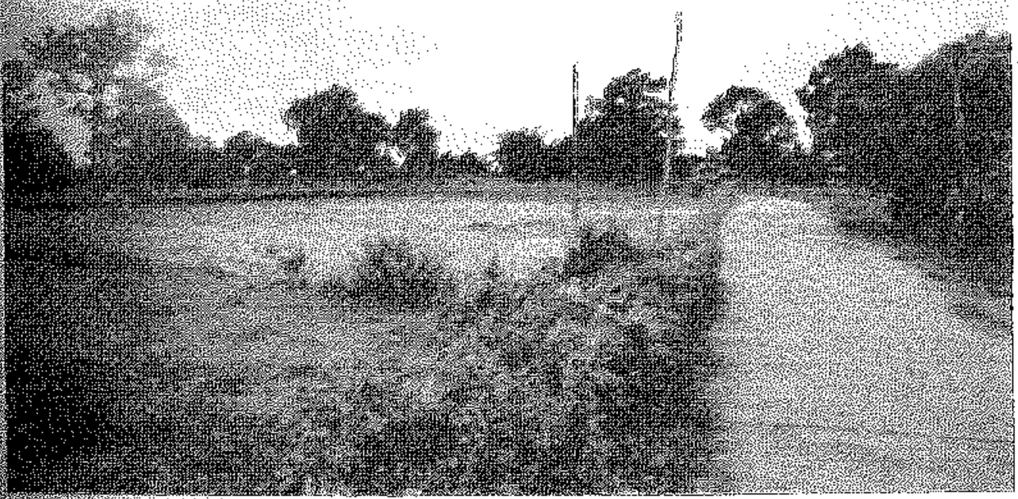
- โรงเรียนประถมศึกษา
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- ศูนย์ ศสมช.
- กองทุนหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูล คุณยายนาง อุดมศักดิ์ อายุ 81 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 11

บ้านหนองหญ้าหวาย

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านหนองหญ้าหวาย หมู่ที่ 11 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มแรกบ้านแยกออกมาจากบ้านดอนกลอย ตำบลหนองไผ่ อำเภอธวัชบุรี มาอยู่ภายใต้การปกครองของบ้านขี้เหล็ก ตำบลอุ่มเม้า ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างชายดงกลอลอกับดงดอนหม่วย

ตามประวัติผู้มาก่อตั้งรกรากครั้งแรกคือ พ่อใหญ่สี-แม่ใหญ่หนูด จริตน้อย พ่อใหญ่อิน-แม่ใหญ่[illegible] จริตน้อย พ่อใหญ่อ่าง-แม่ใหญ่จั่น ทิพย์มณี และพ่อใหญ่ส่วย-แม่ใหญ่อ่อนตา ปลายเดือน [illegible] มีการเริ่มการก่อตั้งครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2462 เดิมชื่อบ้านดงกลอลอ ขึ้นกับอำเภอแซงบาดาล

จังหวัดร้อยเอ็ด หลังจากนั้น พ่อสี-แม่ใหญ่หนูด พ่อใหญ่อิน-แม่ใหญ่พัน จริตน้อย ได้โยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่บ้านสร้างแก้ว ตำบลมะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงยังคงเหลือพ่อใหญ่อ่าง ทิพย์มณี ปกครองบ้านดงกลอลอเรื่อยมา และได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นบ้านหนองหญ้าหวาย จนกระทั่งพ่อใหญ่อ่างเสียชีวิตลงเมื่อปี พ.ศ. 2528 หมู่บ้านหนองหญ้าหวาย จึงได้แยกการปกครองออกจากบ้านขี้เหล็กมีสำนักสงฆ์หนึ่งแห่งปัจจุบันหนองหญ้าหวายใช้วัดร่วมกันกับบ้านขี้เหล็กเขียวไพรวัลย์ มีการแต่งตั้งนายโสภณ นนทะภา ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการคนแรก และปกครองจนเกษียณอายุในปี พ.ศ. 2539

ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีนายหมอน เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาคือ นายชยชัย สายแสง และนายวงศ์พระจันทร์ น้อยหลุบเลา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต เป็นที่ราบลุ่ม มีครัวเรือนกระจายไปตามถนนที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน หมู่ที่ 11 กับหมู่ที่ 3

ทิศเหนือ	ติดกับป่าสงวนดงขี้เหล็ก
ทิศใต้	ติดกับบ้านหนองดินแดง ตำบลเมืองน้อย
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านขี้เหล็ก ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านหนองทัพไทย ตำบลหนองไผ่

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 581 ไร่ พื้นที่ทำกิน 556 ไร่ ที่อยู่อาศัย 25 ไร่
3) จำนวนครัวเรือน 50 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 250 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ
   1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายวงศ์พระจันทร์ น้อยหลุบเลา
   2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางนิตยา วิเศษศรี
   3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอำนาจ ฟองย้อย

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายสาย อังกาบ เป็นปราชญ์ด้านศาสนา สมุนไพร
2. นางจำปี หล้ากำ เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ
3. นายชาย น้อยหลุบเลา เป็นปราชญ์ด้านจักสาน

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

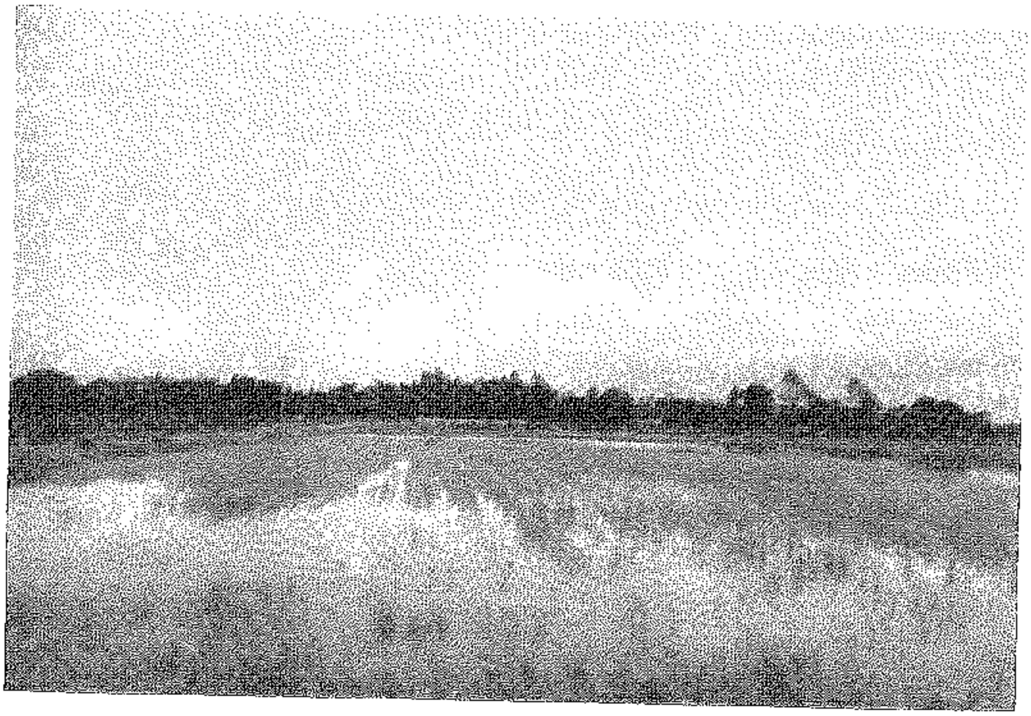
- โรงเรียนประถมศึกษา
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กองทุนหมู่บ้าน
- กลุ่มธนาคาร โค-กระบือ

ผู้ให้ข้อมูล คุณยายทองศรี นิตุธร อายุ 80 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 16 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 12

บ้านมะโก้ก

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านมะโก้ก หมู่ที่ 12 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กตั้งอยู่กลางทุ่งนา ซึ่งเดิมทีขึ้นอยู่กับบ้านคางฮุงน้อย ต่อมามีชาวบ้านออกมาอยู่อาศัยตามท้องนาเพื่อสะดวกต่อการทำนาและเลี้ยงสัตว์ ในอดีตคนเฒ่าคนแก่ได้เล่าให้ฟังว่าแต่ก่อนบ้านมะโก้กเป็นป่าทึบทอดยาวจากป่าดงขี้เหล็กชาวบ้านออกทำมาหากินและได้ยินเสียงเสือคำรามจึงชักชวนกันติดตามเสือตัวนั้นจนถึงดงขี้เหล็กเพื่อจะจับมาทำอาหาร แต่ไม่เจอเสือจึงตั้งชื่อว่า บ้านมะโก้ก บ้านมะโก้กเคยเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านมาแล้วหนึ่งครั้ง ชื่อบ้านม่วงไข่ แต่เกิดข้อผิดพลาดในการดำเนินการเลยใช้ชื่อ บ้านมะโก้กเหมือนเดิม เมื่อปี พ.ศ. 2529 ชาวบ้านคางฮุง ย้ายติดตามกันมาหลายครอบครัวขึ้น จึงได้ขอแยก

หมู่บ้าน โดยมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 23 ครัวเรือน มีสำนักสงฆ์ มีไฟฟ้าเข้ามาปี พ.ศ. 2530 ปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว รวม 4 คน ดังนี้

1. นายพันธ์ จูมผลา (พ.ศ. 2529-2544)
2. นายสมพงษ์ เวิ่งแสง (พ.ศ. 2544-2548)
3. นายผาง วีระสอน (พ.ศ. 2548-2553)
4. นายปัญญา อนุวาร (พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน)

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต ตั้งอยู่ในตำบลอุ่มเม้า ห่างจากอำเภอธวัชบุรี ทางทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร เส้นทางอำเภอธวัชบุรี-สนามบินจังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านยางน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลอุ่มเม้า
ทิศใต้	ติดกับบ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 10 ตำบลนิเวทิศน์
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านป่าสุ่ม หมู่ที่ 7 ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านไก่ป่า หมู่ที่ 6 ตำบลหนองพอก

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 528 ไร่ พื้นที่ทำกิน 500 ไร่ ที่อยู่อาศัย 28 ไร่
3) จำนวนครัวเรือน 25 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 127 คน

ผู้นำชุมชน

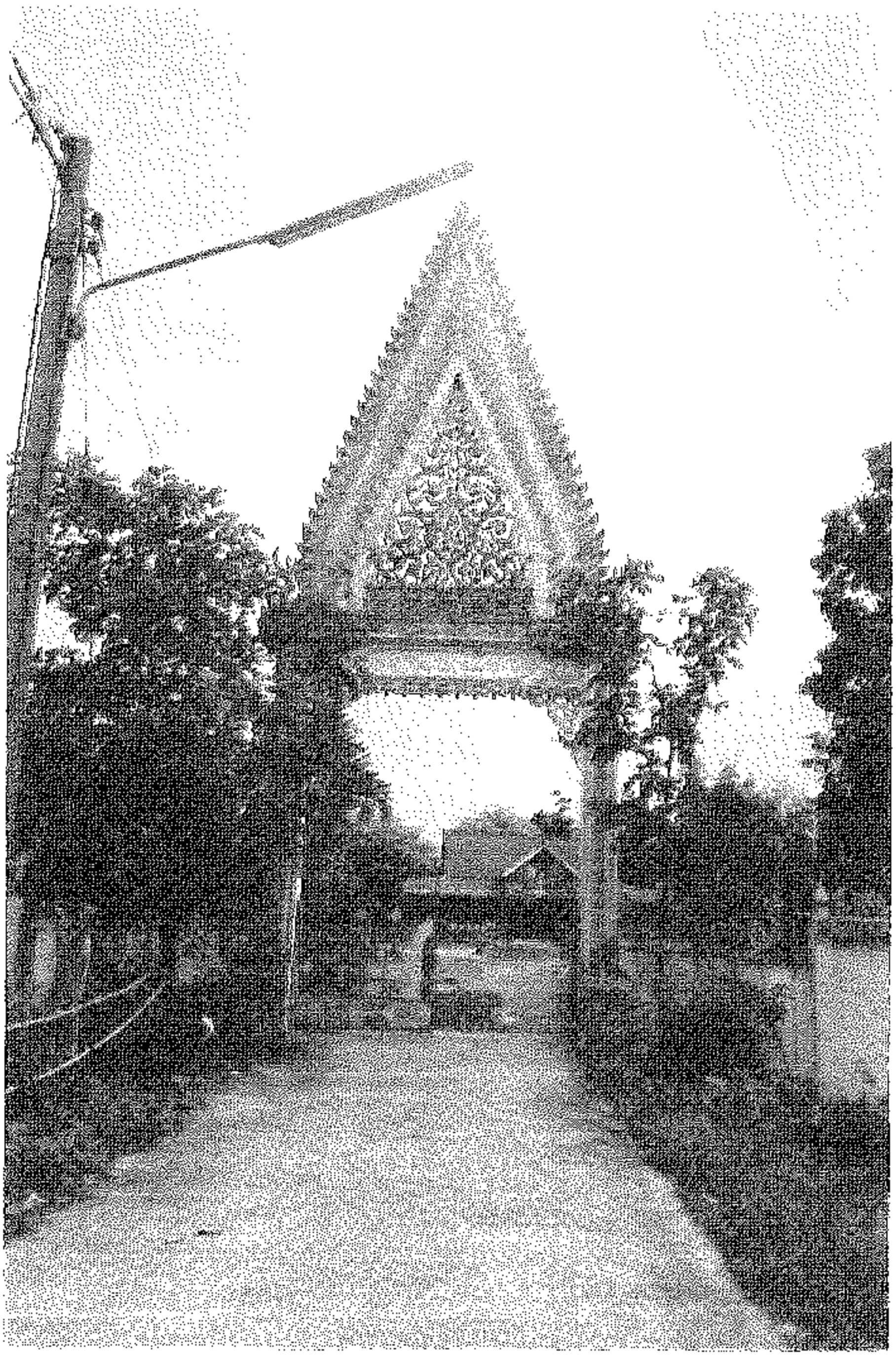
1) ผู้นำที่เป็นทางการ
   1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายปัญญา อนุวาร
   2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางเรียบ ฤทธิแผลง
   3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางดวงจันทร์ สองสนิท
2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)
   1. นายกอง ไชแสง เป็นปราชญ์ด้านศาสนา ✗
   2. นางจิต สวัสเอื้อ เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ ✓
   3. นางหวด มหามาตร์ เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ ✓
   4. นางกอง ชะลาศักดิ์ เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนโบราณ ✓

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

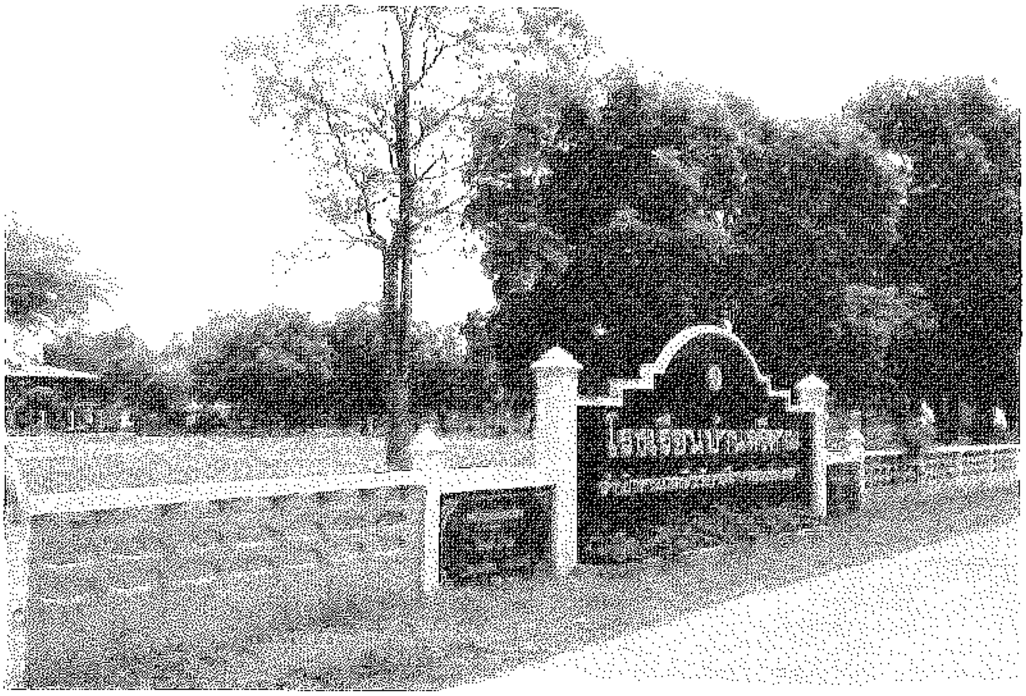
- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

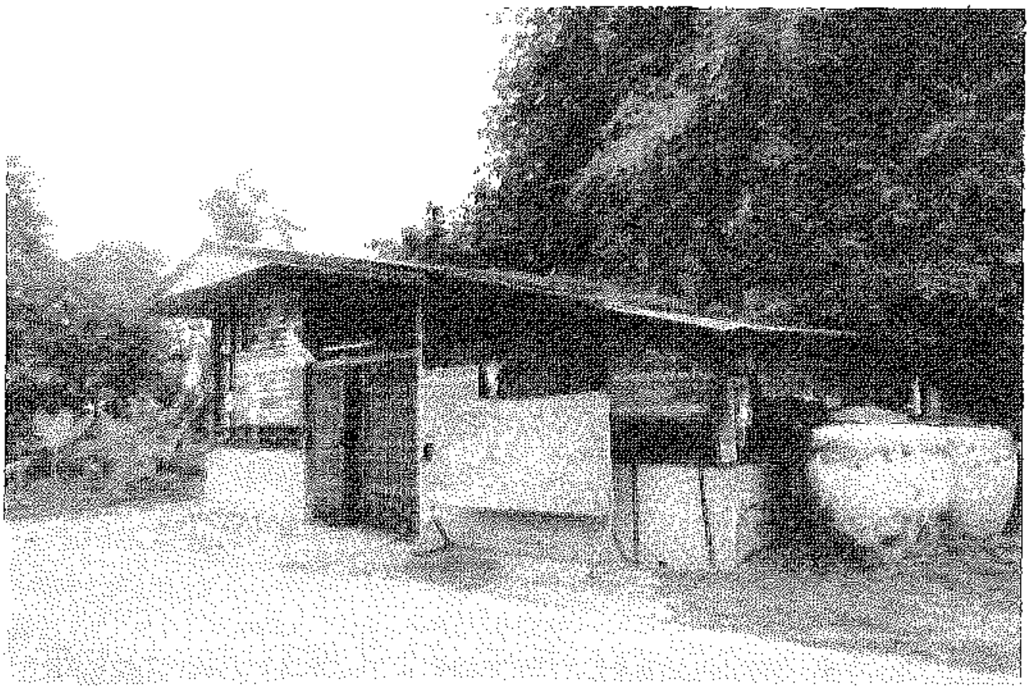
- สำนักสงฆ์บ้านมะโก้ก

- โรงเรียนประถมศึกษา

- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มอาชีพข้าวกล้อง
- กลุ่มศูนย์ข้าวชุมชน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลผลิต
- กลุ่มทุนเงินล้าน

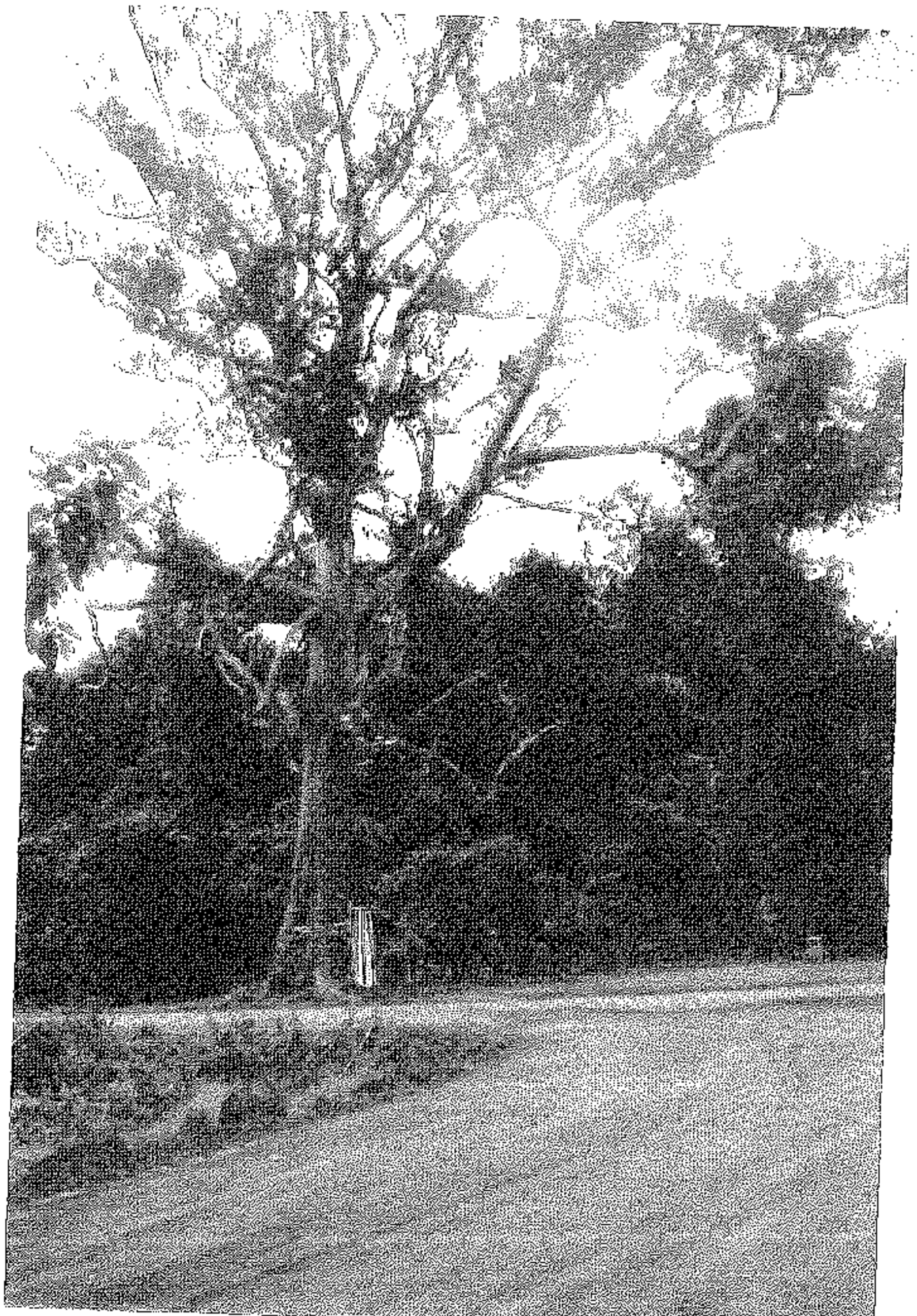

ผู้ให้ข้อมูล คุณยายทอง เจนเชี่ยวชาญ อายุ 80 ปี (ให้ข้อมูลวันที่ 18 มิถุนายน 2557)

หมู่ที่ 13

บ้านเขียวไพรวัลย์

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านเขียวไพรวัลย์ หมู่ที่ 13 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด แยกหมู่บ้านมาจากบ้านขี้เหล็ก หมู่ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2533 เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีลำห้วยอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งหาอาหารของชุมชน ผู้คนในชุมชนประกอบอาชีพทำนาและเลี้ยงวัว มีป่าสาธารณะสำหรับเลี้ยงสัตว์ มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว รวม 4 คน ดังนี้

1. นายทองมา เวียงนนท์ (ผู้ใหญ่บ้านคนแรก)
2. นายประพงษ์ วงศ์สมศรี (ผู้ใหญ่บ้านคนที่สอง)
3. นายคำมูล นิตุธร (ผู้ใหญ่บ้านคนที่สาม)
4. นายดาวเรือง สนิทนวน (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตเป็นที่ราบสูง พื้นที่ติดระหว่างบ้านขี้เหล็ก บ้านอุ่มเม้า บ้านนาคำ คำเจริญ บ้านหนองแดง และบ้านเมืองน้อย

ทิศเหนือ	ติดกับโรงเรียน และติดถนนสายอำเภอธวัชบุรี-ขี้เหล็ก-นาคำ
ทิศใต้	ติดกับพื้นที่บ้านหนองแดง และบ้านเมืองน้อย
ทิศตะวันออก	ติดกับพื้นที่บ้านนาคำ บ้านคำเจริญ
ทิศตะวันตก	ติดกับถนนบ้านขี้เหล็ก

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 1,600 ไร่ พื้นที่ทำกิน 1,300 ไร่ ที่อยู่อาศัย 300 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 90 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 311 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายดาวเรือง สนิทนวน
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายทองอินทร์ ทรงทัน
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายมังกร นนทภา

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

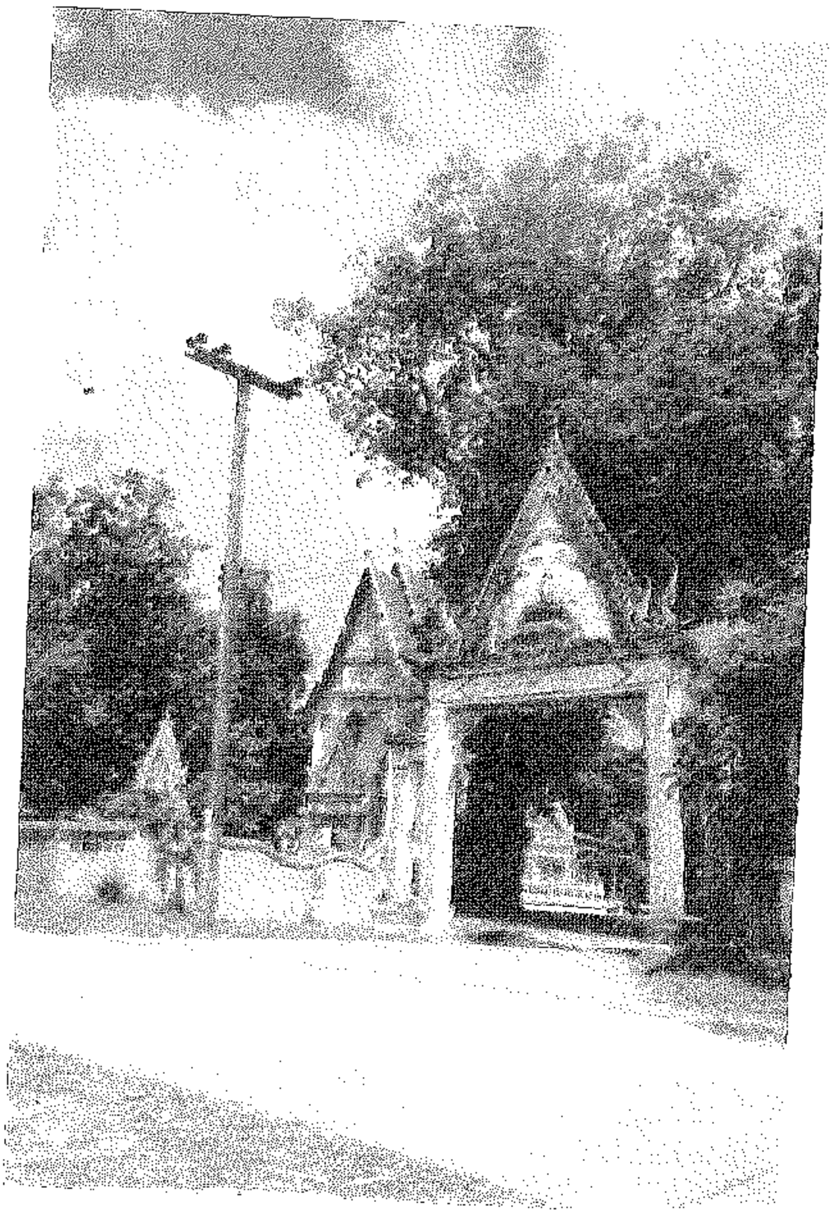
1. นายสลาย เวียงนนท์ เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนไทย
2. นางสุด ตรีเพรา เป็นปราชญ์ด้านนวดแผนไทย
3. นายบุญธรรม นนทภา เป็นปราชญ์ด้านหมอเป่า

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

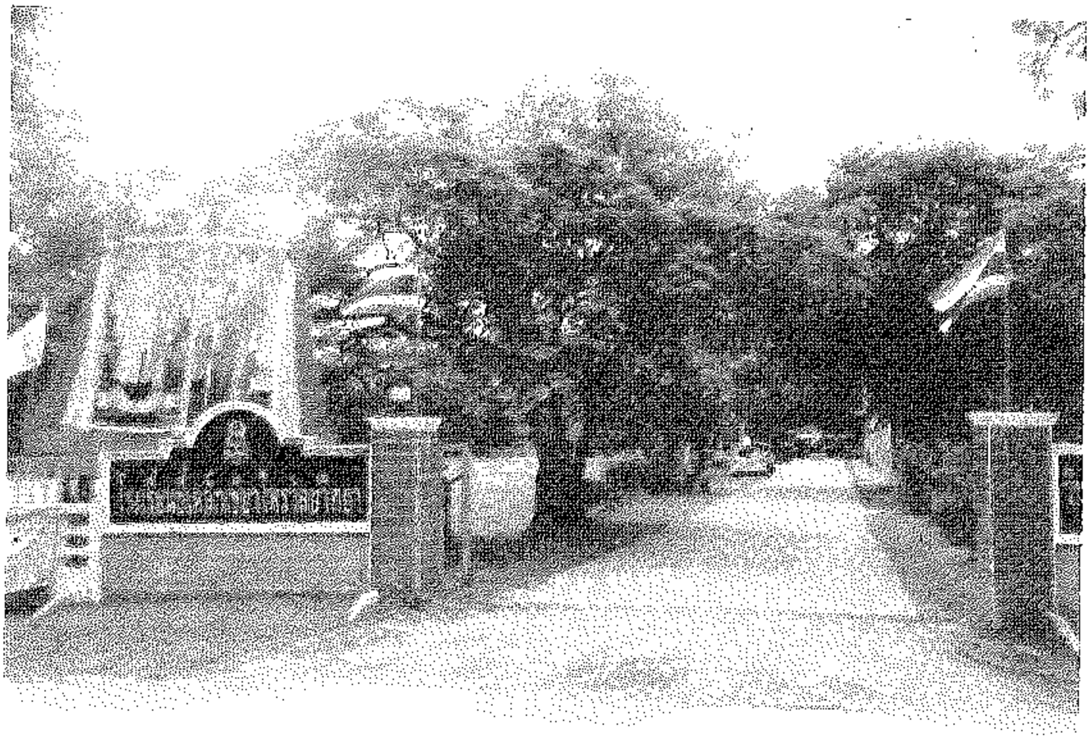
- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- วัด

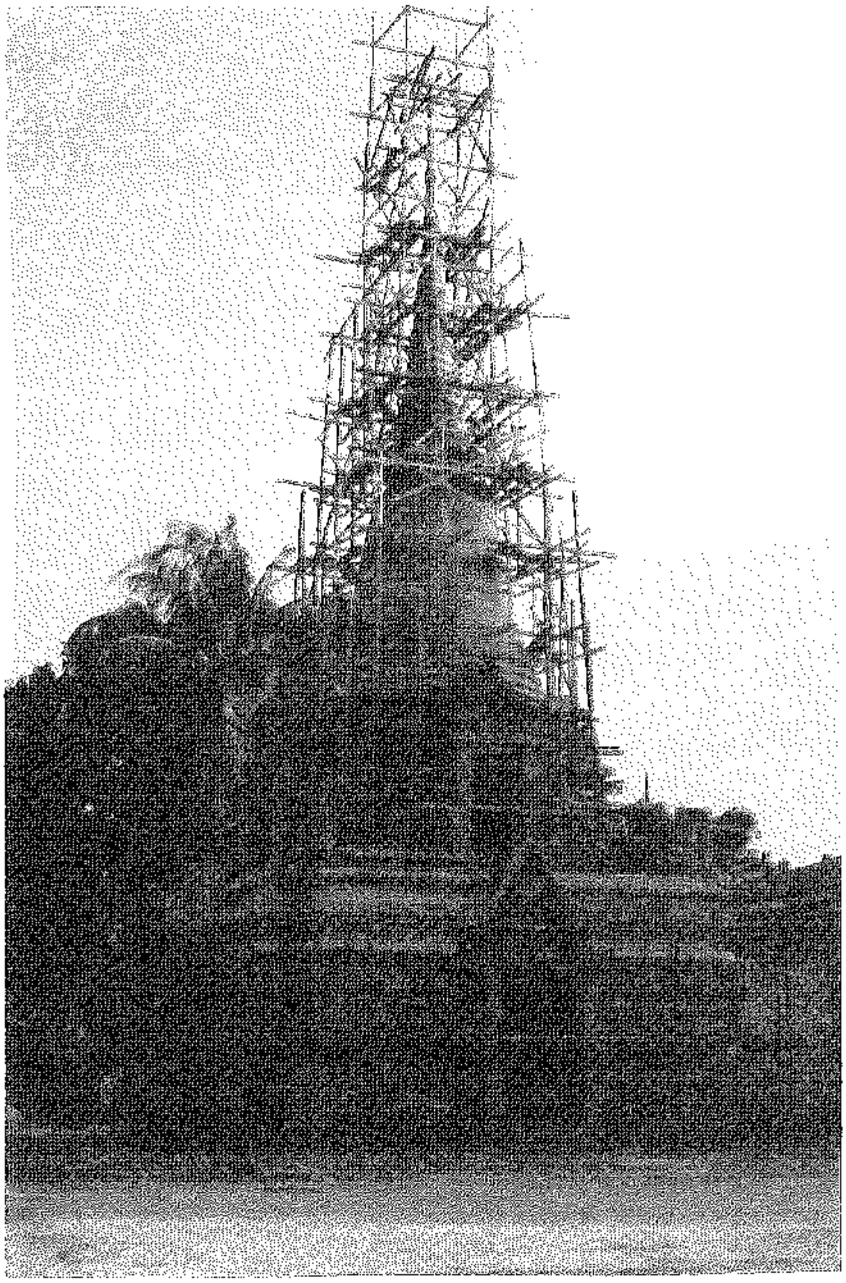
- โรงเรียนประถมศึกษา

- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลผลิต
- กลุ่มทำขนม

หมู่ที่ 14

บ้านอุ่มเม้า

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 14 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีประวัติความเป็นมาโดยสังเขป ดังนี้

เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2536 ได้แยกหมู่บ้านออกจากหมู่ที่ 2 ตำบลอุ่มเม้า มี 56 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 300 คน มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว รวม 3 คน ดังนี้

1. นายจันทร์ทา สรภูมิ (ผู้ใหญ่บ้านคนแรก)
2. นายทองสุข ภูกาบ (ผู้ใหญ่บ้านคนที่สอง)
3. นายพูนทรัพย์ อุทุมภา (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตเป็นที่ราบ ตั้งอยู่กลางระหว่าง หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2

   ทิศเหนือ ติดกับบ้านฝั่งแดง

   ทิศใต้ ติดกับบ้านเขียวไพรวัลย์

   ทิศตะวันออก ติดกับบ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 2

   ทิศตะวันตก ติดกับบ้านอุ่มเม้า หมู่ที่ 1

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 654 ไร่ พื้นที่ทำกิน 564 ไร่ ที่อยู่อาศัย 90 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 54 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 175 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายพูนทรัพย์ อุทุมภา
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายวิเชียร ณรงค์ชัย
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางปรียา วิลัยศิลป์

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายหมู พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านศาสนา
2. นางหวด อุทุมภา เป็นปราชญ์ด้านศาสนา
3. นายใจ พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านศาสนา
4. นายเสถียร พลหาญ เป็นปราชญ์ด้านหมอพื้นบ้าน

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

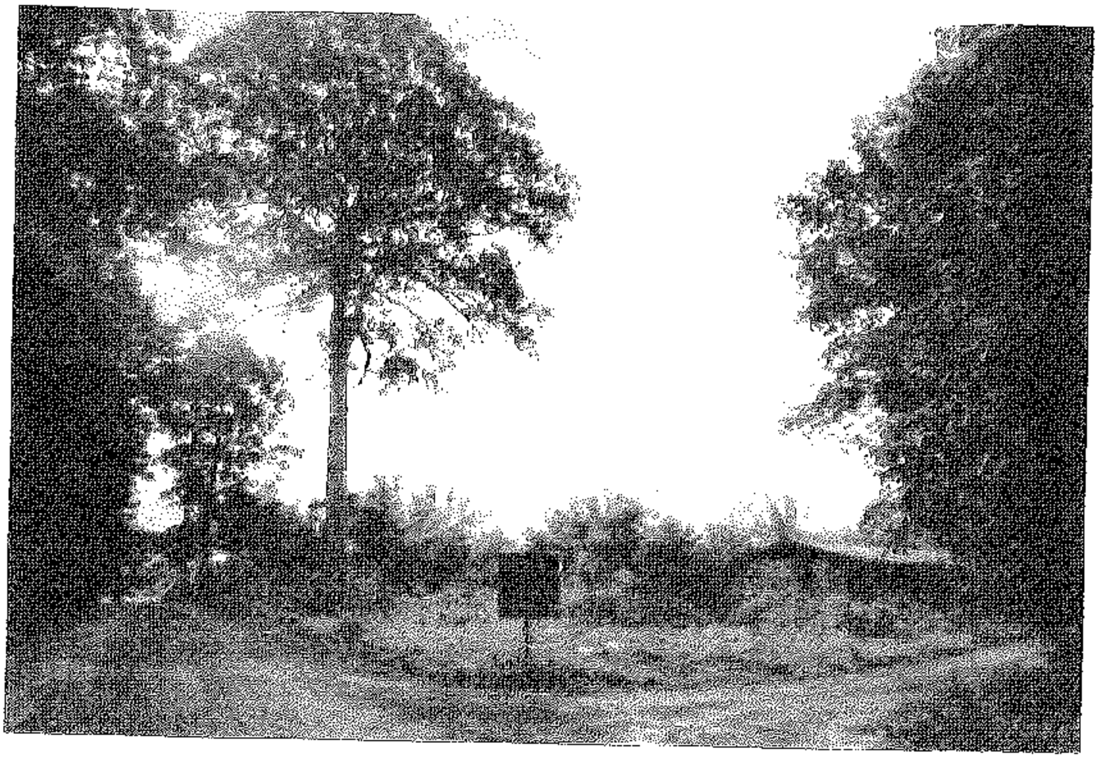

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- โรงเรียนประถมศึกษา
- ศูนย์ ศสมช.
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มเย็บผ้า
- กลุ่มเลี้ยงไก่ กระบือ
- กลุ่มทำสวน
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน 2 แห่ง

หมู่ที่ 15

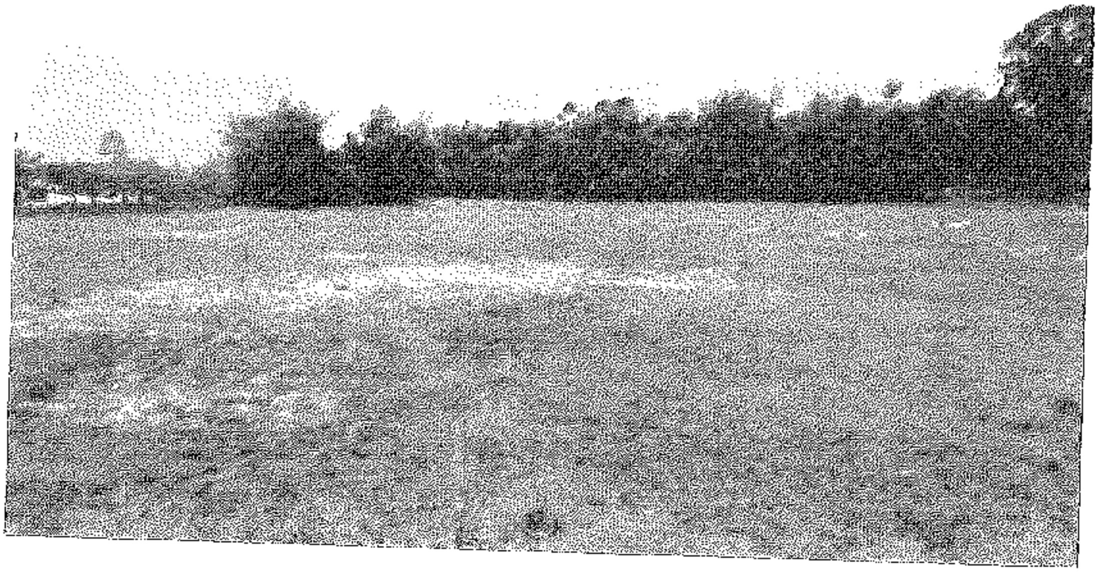
บ้านคำเจริญ

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านคำเจริญ หมู่ที่ 15 ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ย้ายมาจากบ้านนาคำ เมื่อปี พ.ศ. 2536 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายโพน ถารีเหลา จุดเด่นของบ้านคำเจริญไม่ได้แตกต่างไปจากบ้านนาคำเพราะถือได้ว่า บ้านคำเจริญก็เป็นส่วนหนึ่งของบ้านนาคำ เพียงแต่แยกการปกครองออกมาเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้าน วิถีชีวิตจึงเหมือนกัน มีวัดหนึ่งวัดที่ชาวบ้านใช้สอยร่วมกัน ต่อมาคำเจริญได้มีสำนักสงฆ์เกิดขึ้นหนึ่งแห่ง

สภาพภูมิศาสตร์ และอาณาเขต

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านเก่าน้อย ตำบลเมืองน้อย
ทิศใต้	ติดกับบ้านหนองมะนาว ตำบลเมืองน้อย
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านนาคำ ตำบลอุ่มเม้า
ทิศตะวันตก	ติดกับตำบลเมืองน้อย

2) เนื้อที่ โดยประมาณ 1,200 ไร่ พื้นที่ทำกิน 800 ไร่ ที่อยู่อาศัย 400 ไร่

3) จำนวนครัวเรือน 56 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 191 คน

ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำที่เป็นทางการ

1. ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายหนูไกร สุวรรณศรี
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายวิจิตร น้อยหลุบเลา
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอุเทน แก่นนาคำ

2) ประเภททรัพยากรบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน)

1. นายบุญมี วงศ์สมศรี เป็นปราชญ์ด้านวัฒนธรรม
2. นายประดิษฐ์ แก่นนาคำ เป็นปราชญ์ด้านวัฒนธรรม
3. นายวิเชียร สนองผัน เป็นปราชญ์ด้านการจักสาน
4. นายวิวัตร ช่องวารินทร์ เป็นปราชญ์ด้านเศรษฐกิจ
5. นายสุวิทย์ ตรีเหลา เป็นปราชญ์ด้านเศรษฐกิจ
6. นายสุนารัช โสรีย์ เป็นปราชญ์ด้านการเกษตร

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดงานบุญตามฮีต 12 คอง 14

สาธารณะสมบัติ สาธารณูปโภค

- สำนักสงฆ์ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านคำเจริญ

- โรงเรียนประถมศึกษา
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- แหล่งเรียนรู้ชุมชน
- ศูนย์ ศสมช.

ฮีต 12 คอง 14

1. มีการจัดงานบุญเดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อผู้กระทำผิด ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิต สำนึกถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป ทางด้านฆราวาสก็จะมีการทำบุญให้ทานและบวชชีพราหมณ์

2. มีการจัดงานบุญเดือนยี่ หลังการเก็บเกี่ยวจะทำบุญคุณข้าวหรือบุญคูณลาน นิมนต์พระสวดมนต์เย็น เพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก รุ่งเช้าเมื่อพระฉันเช้าเสร็จจะทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไว้หุงต้มให้ที่บ้านดังคำโบราณว่า "เถิงฤดูเดือนยี่มาฮอดแล้ว ให้นิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้ามาตั้งสวดมุงคุณเอาบุญคูณข้าวเตรียมเข้าป่าหาไม้เฮ็ดหลัว เฮ็ดฟืนไว้นั้นก่อน อย่าได้หลงลืมถิ่นฮีตของเก่าเฮาเด้อ"

3. มีการจัดงานบุญเดือนสาม ในมื้อเพ็ง (วันเพ็ญเดือนสาม) จะมีการทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจี่จะเริ่มตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อย นำไปจี่บนไฟอ่อนๆ แล้วชุบด้วยไข่ เมื่อสุกแล้วนำไปถวายพระ ดังความว่า "พอเถิงเดือนสามคล้อย เจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี่บ่ใส่น้ำอ้อย จัวน้อยเช็ดน้ำตา"

4. มีการจัดงานบุญเดือนสี่ ทำบุญพระเวสฟังเทศน์มหาชาติ มูลเหตุเนื่องมาจากพระคัมภีร์มาลัยหมื่นและมาลัยแสนกว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะพบพระศรีอริยะเมตไตย หรือเข้าถึงศาสนาของพระพุทธองค์แล้ว จงอย่าฆ่าบิดามารดา สมณะ พราหมณาอาจารย์ อย่ายุยงให้พระสงฆ์แตกแยกสามัคคีกัน กับให้อุตสาห์ฟัง เทศนาเรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียว เป็นต้น ในงานบุญนั้นมักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า "กัณฑ์หลอน" หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็เรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าจะใช่พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่

5. มีการจัดงานบุญเดือนห้า ตรุษสงกรานต์หรือบุญสรงน้ำ การสรงน้ำมีการรดน้ำพระพุทธรูปพระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ด้วยน้ำอบน้ำหอมเพื่อขอขมาและขอพร เป็นประเพณีอันดีงามควรรักษาไว้

มีการทำบุญถวายทาน การทำบุญสรงน้ำกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 บางทีเรียกว่า บุญเดือนห้า ถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ไทย

6. การจัดงานบุญเดือนหก เดือนหกทำบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนและจะมีงานบวชนาคพร้อมกันด้วย การจัดงานบุญเดือนหกเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบั้งไฟมาจุดประชันขันแข่งกัน หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยงโดยไม่คิดมูลค่า เมื่อถึงเวลาก็จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้งออกไป ณ ลานที่จุดบั้งไฟ การเซิ้งจะกระทำด้วยความสนุกสนาน ไม่มีการทะเลาะวิวาท คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศ แต่ก็ไม่ถือสาหรือคิดเป็นเรื่องหยาบคายแต่อย่างใด ส่วนการทำบุญวิสาขบูชานั้น ก็มีการทำบุญเลี้ยงพระฟังเทศน์ช่วงเย็น มีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่นๆ

7. การจัดงานบุญเดือนเจ็ด ทำบุญชำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเซ่นสรวงหลักเมืองหลักบ้าน ปู่ตา ผีตาแฮก ผีเมือง เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

8. การจัดงานบุญเดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง จึงคล้ายกับทางภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เช่น มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีการฟังธรรมเทศนาตอนบ่าย ชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา การนำไปถวายวัดจะมีขบวนแห่ฟ้อนรำเพื่อให้เกิดความคึกคักสนุกสนาน

9. การจัดงานบุญเดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษและผีไร้ญาติ โดยชาวบ้านจะทำการจัดอาหาร ประกอบด้วย ข้าว ของหวาน หมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตอง ร้อยเป็นพวง เตรียมไว้ถวายพระช่วงเลี้ยงเพล บางพื้นที่อาจจะห่อข้าวน้อย เหล้า บุหรี่ แล้วนำไปวางหรือแขวนไว้ตามต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่ง พร้อมทั้งกล่าวเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับไปมารับส่วนกุศลในครั้งนี้ ต่อมาใช้วิธีการกรวดน้ำหลังการถวายภัตตาหารพระสงฆ์แทน

10. การจัดงานบุญเดือนสิบ ทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลากภัตร) ตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบ ผู้ถวายจะเขียนชื่อของตนลงในภาชนะที่ใส่ของทานหรือเขียนชื่อลงในบาตร ภิกษุสามเณรรูปใดจับได้สลากของใคร ผู้นั้นจะเข้าไปถวายของ เมื่อฉันเสร็จแล้ว ก็มีการฟังเทศน์เป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตายเช่นเดียวกับทำบุญข้าวประดับดิน

11. การจัดงานบุญเดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระสงฆ์จะแสดงอาบัติ ทำการปวารณา คือ เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้โอวาทเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอย่างผู้ทรงศีล เป็นอันเสร็จพิธี พอตกกลางคืนมีการจุดประทีปโคมไฟ นำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญจุดประทีป

12. การจัดงานบุญเดือนสิบสอง เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่าตามคติเดิม มีการทำบุญกองกฐินซึ่งเริ่มต้นแต่วัน แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 แต่ชาวอีสานครั้งก่อนนิยมเริ่มทำบุญทอดกฐินกันตั้งแต่ข้างขึ้นเดือน 12 จึงมักจะเรียกบุญกฐินว่า บุญเดือนสิบสอง สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งน้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี จะมีการจัดแข่งเรือ เพื่อระลึกถึงอุสุพญานาค บางแห่งทำบุญดอกฝ้าย เพื่อใช้ทอเป็นผ้าห่มกันหนาวถวายพระเณร จะมีพลุตะไลจุดด้วย บางแห่งทำบุญโกนจุกลูกสาวซึ่งนิยมทำกันมากในสมัยก่อน

<u>การเซิ้ง</u>

การเซิ้งเป็นการร้องขับขานเป็นใช้ประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อของชาวอีสาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสนุกสนานดึงดูดใจให้คนเข้าร่วมพิธี ตลอดจนเป็นการสื่อการขอความร่วมมือในพิธีการนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นเงินหรือปัจจัยอื่นๆ และในขณะที่ลำเซิ้งนั้นก็จะมีการประกอบด้วย ลีลา ที่เชื่องช้าไปตามจังหวะในการเซิ้งด้วย การลำเซิ้งจะมีหมอลำเซิ้งชายหรือหญิงเป็นผู้นำในการบอกบทและคณะผู้เซิ้งก็จะเซิ้งรับ (ร้องรับ) การลำเซิ้งในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดที่พบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีเฉพาะการเซิ้งเพื่อความสนใจและการเซิ้งในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสี่ยงทายและการขอฝนเท่านั้นคือการเซิ้งนางด้ง การเซิ้งบั้งไฟ และการเซิ้งนางแมว ส่วนที่จังหวัดเลยจะพบการเซิ้งอีกพิธีหนึ่งคือ การเซิ้งผีตาโขนในงานบุญหลวงของชาวจังหวัดเลย

<u>การเซิ้งบั้งไฟ</u>

การเซิ้งบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่กระทำต่อเนื่องจากพิธีกรรมโยนครกโยนสาก (การเสี่ยงทายว่าฝนจะแล้งหรือฝนจะตกอีกประเพณีหนึ่ง) และพิธีกรรมการเต้านางด้งที่เมื่อเสี่ยงทายแล้วผลของการเสี่ยงทายออกมาว่าฝนจะแล้งชาวบ้านก็จะร่วมมือร่วมใจกันทำบุญบั้งไฟถวายพระยาแถน เนื่องจากเชื่อว่าพระยาแถนเป็นเทวดาผู้มีหน้าที่ควบคุมฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาลดังนั้นเมื่อถึงเวลา ชาวบ้าน

จึงต้องจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการส่งสัญญาณให้พระยาแถนรับทราบว่า ถึงฤดูกาลทำนาแล้วอย่าลืมส่งฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล ก่อนการทำบุญบั้งไฟชาวบ้านก็จะจัดให้มีขบวนเซิ้งจะประกอบไปด้วยคนแต่งกายเป็นควายการแสดงอาการยืดยัดว่าถึงเวลาทำนาแล้ว ขบวนเซิ้งบางขบวนก็จะมีการชักหุ่นหญิงชายในท่าร่วมเพศ ซึ่งหมายถึงท้าวผาแดงและนางไอ่จากวรรณกรรม เรื่องผาแดงนางไอ่ แต่ในทางการเมืองการปกครองแล้ว การทำบุญบั้งไฟเป็นการแสดงศักยภาพในการปกป้องชุมชนของตนเองหรือเป็นงานรื่นเริงครั้งใหญ่เพื่อสร้างพลังใจในการทำงานเท่านั้น

ตัวอย่างการเซิ้งบั้งไฟ

โอเฮาโอศรัทธาเฮาโอ ขอเหล่าเด็ดให้ข่อยจัก โอเฮาโอเหล้าโทให้ข่อยจักถ้วย หวานจ้วยจ้วยใส่ปากหลานชาย

ขั้นบ่อให้ตู่ข่อยบ่หนี ตายเป็นผีกะสินำมาหลอก ออกจากบ้านกะสิหว่านดินนำ หว่านดินนำให้แม่สาวย่าน ฯลฯ

ในอดีตชาวร้อยเอ็ดจะทำบุญบั้งไฟในเดือน 6 โดยจะจุดที่ทุ่งนาด้านทิศเหนือวัดสระทอง (บริเวณโรงแรมไหมไทยปัจจุบัน) ต่อมา นายสมาส อมาตยกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดได้สั่งห้ามเอาบุญบั้งไฟโดยเด็ดขาดเพราะบั้งไฟได้ตกถูกหลังคาบ้านของชาวบ้านได้รับความเสียหาย

<u>ผีปู่ตา</u>

ผีปู่ตาบางท้องถิ่นเรียกว่า ผีตาปู่ เป็นดวงวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง ไม่อาจจะกำหนดได้ว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษสายใด สกุลใด แต่ชาวอีสานรวมทั้งชาวร้อยเอ็ดเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษของชาวหมู่บ้านนั้นๆทุกคนในชนบทของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดแทบทุกหมู่บ้านจะสร้างตูบหรือศาลด้วยไม้มุงด้วยสังกะสี หญ้า หรือกระเบื้อง ขนาดไม่ใหญ่มากนักในที่ดอนด้านใดด้านหนึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก โดยมักจะยึดพื้นที่ที่เป็นดอนน้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้ใหญ่อยู่หนาแน่นและจะเรียกว่า "ดอนผีปู่ตา" การที่ชาวบ้านนิยมสร้างตูบ หรือศาลผีปู่ตาในบริเวณที่มีต้นไม้หนาแน่นนี่เอง จึงได้กลายมาเป็นผญา ภาษิตที่ว่า "ต้นไม่ใหญ่บ่มีผี สาวผู้ดีบ่มีซู้ธรณีสิบ่อกแตกตายบ้อ" ซึ่งนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอนุรักษ์ป่าชุมชนโบราณได้เป็นอย่างดีคติความเชื่อเรื่องผีปู่ตาชาวบ้านเชื่อกันว่า "เจ้าปู่" (ผีปู่ตา) จะเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้เป็นสุขปราศจากอันตราย และ

ภัยพิบัติทั้งปวง แม้กระทั่งวัว ควาย และสัตว์เลี้ยงทุกอย่างก็ถือว่าอยู่ในความคุ้มครองของเจ้าปู่ด้วย นอกจากนี้เจ้าปู่ หรือผีปู่ตาก็ยังเคยแสดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้ปรากฏโดยวิธีบันดาลให้สิ่งต่างๆเป็นไปตามความปรารถนาของผู้ "บ๋า" (บนบาน) เมื่อได้สิ่งที่ต้องการตามที่บ๋าปู่ตาไว้แล้วชาวบ้านก็มักแก้บนด้วยการเลี้ยงผีปู่ตาหรือที่ชาวบ้านร้อยเอ็ดจะเรียกว่า "เสียค่าคาย" ตามคติความเชื่อและลักษณะของพิธีกรรมเรื่องผีปู่ตานี้สื่อให้เห็นว่าชาวร้อยเอ็ดมีทรรศนะเกี่ยวกับโลกว่ามีโลกของผี และโลกของมนุษย์ มนุษย์สามารถสื่อสารกับผีได้โยผ่าน คนกลาง คือหมอจ้ำ หรือขะจ้ำ ซึ่งถูกคัดเลือกจากเจ้าปู่หรือการสืบทอดทางตระกูล

การเลี้ยงผีปู่ตาของชาวร้อยเอ็ดมักจะเลี้ยงกันในเดือน 6 ซึ่งแล้วแต่ชาวบ้านจะกำหนด ในวันเลี้ยงผีปู่ตา ชาวบ้านมักจะเรี่ยไรเงินกันเพื่อซื้อหมู 2 ตัวและอาหารอย่างอื่นๆทั้งคาวและหวาน แล้วแห่แหนกันมาด้วยขบวนกลองยาว ขบวนฟ้อน มารวมกันที่ตูบปู่ตากันตั้งแต่บ่าย เมื่อเจ้าปู่เข้ามา "ซูน" (เข้าทรง) ขะจ้ำแล้วผีปู่ตาก็จะสั่งสอนว่ากล่าวตักเตือนชาวบ้านหรือตอบคำถามเพื่อคลี่คลายปัญหาของชาวบ้าน จนเป็นที่พอใจในบางครั้งชาวบ้านก็จะขอร้องวิงวอนให้ผีปู่ตาปกป้องคุ้มครองป้องกันภัย เช่น ไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งคน ทั้งสัตว์ ปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่จะไปทำงานต่างถิ่น ฯลฯ จึงจะเห็นได้ว่าสถาบันของผีปู่ตาได้รับการรับรองและร่วมมือเป็นอย่างดีจากสังคมของหมู่บ้าน ทางด้านการจัดองค์การของผีปู่ตาก็จะมีการสร้างศาลที่บูชา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ตูบผีปู่ตา มีการกำหนดพิธีกรรมบวงสรวงที่แน่นอน มีผู้แทนในการสื่อสารระหว่างผีปู่ตา (ขะจ้ำ)หากเราจะพิจารณาถึงความเชื่อ และหน้าที่ของสถาบันผีปู่ตาแล้วก็จะเห็นได้ว่าเป็นสถาบันกลางของสังคมที่สามารถยึดเหนี่ยวยึดมั่นทางจิตใจ สามารถขจัดทุกข์ร้อนไม่ให้สังคมเกิดยุคเข็ญทั้งส่วนรวม และส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตานั้นมีส่วนในการสร่างขวัญและกำลังใจให้สังคมเกิดความอบอุ่น และมั่นคงได้เป็นอย่างดี

<u>ผีตาแฮก</u>

ตาแฮก หรือผีตาแฮก เป็นนางยักษ์ขิณีประจำไร่นา เป็นผีนามีหน้าที่ดูแลข้าวไม่ให้เสียหาย ไม่ให้วัว ควายมากินหรือเกิดแมลงต่างๆฉะนั้นชาวอีสานรวมถึงชาวร้อยเอ็ดจะทำพิธีไหว้ผีตาแฮกกันทุกปี ก่อนจะลงมือทำนาเหมือนกับภาคกลางแต่รายละเอียดและความเชื่อแตกต่างกัน ดังนี้

การเลี้ยงตาแฮก

เมื่อถึงเดือน 6 ชาวนาก่อนจะลงมือทำนาจะทำพิธีไหว้ผีตาแฮกก่อน ตาแฮกถือกันว่าเป็นเจ้าของนาตามประวัติที่กล่าวไว้ในการทำบุญข้าวสาก ตาแฮกเป็นนางยักษ์ประจำไร่นา เมื่อถึงเดือน 6 ชาวนาจะเตรียมไก่ต้ม และของหวานไปถวายตาแฮกแล้วอธิษฐานว่า ถ้าฝนจะดี จะแล้งก็ให้เข้าฝัน นาที่ใช้ในการทำพิธีแฮกจะเป็นนาธรรมดาโดยขึ้นคันนาไว้ที่แกนาหรือแจนา (มุมของที่นาด้านใดด้านหนึ่ง) ให้สูงพอประมาณกว้างยาวประมาณ ๔ ศอก ปักเสาหกต้นเอาหนามล้อมรั้วไว้ ข้างในปลูกต้นข้าวประมาณ 7-8 ต้น ข้าวที่ปลูกไว้นี้เป็นข้าวอธิษฐานข้าวในนาจะงามหรือไม่งามให้ดูตรงนี้ การลงมือปลูกข้าวครั้งแรกในบริเวณนี้เรียกว่า "นาตาแฮก"

พิธีปักดำตาแฮก

ข้าวที่จะปักดำในนาตาแฮกนั้น เขาจะจัดมา ๘ ต้นเอา "คาย" (เครื่องเซ่นที่ประกอบไปด้วยต้มไก่และของหวาน และขัน๕) ยกมาตั้งไว้เวลาจะปักต้นกล้าแต่ละต้นให้กล่าวข้อความว่า

"ปักกกนี้ พุทธรักษา

ปักกกนี้ ธรรมรักษา

ปักกกนี้ สังฆรักษา

ปักกกนี้ เพิ่นเสียให้กูได้

ปักกกนี้ เพิ่นไฮ้ให้กูมี

ปักกกนี้ ให้ได้หมื่นมาเยีย

ปักกกนี้ ให้ได้หมื่นเยียพันเล้า

ปักกกนี้ ขันเข้าให้มาโฮม"

เมื่อครบทั้ง 8 ต้น ก็เป็นอันเสร็จพิธี ครั้นเมื่อจะเริ่มทำนาจริงๆ ตามฤดูกาลให้ทำพิธีปักกกแฮกก่อน พิธีปักกกแฮก เมื่อถึงฤดูกาลทำนาจริงๆชาวบ้านก็จัดหาขัน 5 พร้อมต้นกล้า 14 ต้นมาทำพิธีก่อนจะลงมือปักดำและให้เสกมนต์ ดังต่อไปนี้

"ไฮ่นี้ ไฮ่ถ้ำขวา นานี้นาท้าวทุม

ท้าวทุมให้กูมาแฮก นากูจักแฮก

พระยาให้กูมาแฮกไฮ่ กูจักแฮก

ปักกกนี้ให้กูได้งัวแม่ลาย

ปักกกนี้ให้กูได้ควายเขาซ้อง

ปักกกนี้นกจิบโตตาบอดให้บินหนี

ปักกกนี้แมงคาโตซู้ฮ่ำกกข้าวให้บินหนี

ปักกกนี้ให้ได้ข้องเก้ากำ

ปักกกนี้ให้ได้คำเถ้าหมื่น

ปักกกนี้ให้อวนเข้าหมื่นมาเยีย

ปักกกนี้ให้มานใหญ่ห่อมานเลา

ปักกกนี้ให้ได้เป็นเศรษฐีเฒ่า โอมสหุม"

ปัจจุบันการปักดำตาแฮกและการปักกกแฮกของชาวบ้านในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเต็มรูปแบบนัก คงเห็นเฉพาะพิธีเลี้ยงผีตาแฮกด้วยเหล้าขาว ต้มไก่ ของหวาน และการปักดำตาแฮก โดยไม่มีบทสวดเท่านั้น คงจะเป็นเพราะขาดผู้รู้ในขนบธรรมเนียมที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาล

อ้างอิง

เรียบเรียง และอ้างอิงจาก

- เล่าเรื่องเมืองร้อยเอ็ด กองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, ประสานการพิมพ์, 2551.

- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูธวัชชัยคุณ, บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2545.

- แผนชุมชนหมู่บ้าน ตำบลอุ่มเม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด, 30 มีนาคม 2554.

- จากการรวบรวมถ้อยคำของผู้อาวุโสในท้องถิ่นซึ่งเป็นบุคคลสำคัญและมีอายุยืนยาวพอสมควรสามารถรับช่วงคำบอกเล่าจากปู่สู่หลานจากรุ่นสู่รุ่น, 18 มิถุนายน 2557.